

Berki Imre⁵⁷⁰: *A Határőrség Közvetlen Híradó Zászlóaljja az 1956-os forradalom és szabadságharc sodrásában*

Absztrakt: A forradalom kitörését követően 1956. október 24-én hajnalban a Rádió megerősítésére löszert szállító konvojban ott találjuk az Adyligeti határőr laktanya katonáit, akiket súlyos harcok árán visszaszorítottak a 32-esek teréről. A laktanyában maradt bajtársaik megvédték laktanyájukat a Nagykovácsi felkelőktől, majd azonosulva a forradalommal megalakították, a Forradalmi Katonai Tanácsot. Kapcsolatba kerültek Király Bélával. A szabadságharc leverését követően, pedig részesei lettek a rendszer hagyományt teremtő propaganda gépezetének.

A Közvetlen Híradó Zászlóalj

A határőrizet és határellenőrzést Európa legtöbb államában a rendőrség, vagy a csendőrség végzi Magyarországon azonban önálló fegyveres erő, fegyveres testület, majd közigazgatási szerv látta el ezt a feladatot a Határőrség, fennállásának 62 éve alatt (1945–2007).

A mindenkor határőrizet három fő részből áll: a határforgalom ellenőrzéséből, az úgynevezett „zöldhatárőrizetből” és a határrend betartatásából. A mélységi ellenőrző rendszernek köszönhetően a Határőrség nemcsak a határterületeken volt aktívan jelen, de a városokban is, főként olyan csomópontokon, mint a pályaudvarok, ahol fennállt az illegális bevándorlók megjelenésének veszélye. Emellett általános rendőri feladatokat is ellátott, karhatalmi tartalékot jelentetett a kormányok számára.

A politikai változásokat is jól tükrözik a szervezet elnevezésének változásai. Kezdetben Honvéd Határőrség⁵⁷¹ néven a honvédség keretén belül a határportyázó alakulatok látták el a határőrizeti feladatokat 1945-től egészen 1949-ig. Más feladatot is szántak a többször átalakított szervezetnek, egy kommunista vezetésű ütőképes „párthadsereget” hoztak létre, amely szükség esetén bevethető volt egy „reakciós zendülés”, katonai ellenállás letörésére. Az ország szovjet típusú átszervezésével párhuzamosan változott a szervezet feladata és elnevezése is. Az Államvédelmi Hatóságba történő beolvasztását követően ÁVH Határőrség néven működött⁵⁷². Ezzel megvalósult a szovjet mintájú totális határőrizeti modell bevezetése a belbiztonsági erők rendszerében. Az MDP KV 1953. júniusi határozatának értelmében átszervezték a Belügyminisztériumot és ennek során a korábban önálló ÁVH-t, a határőrséggel együtt annak szervezetébe illesztették⁵⁷³. Ettől az időtől beszélhetünk BM Határőrség elnevezésről, amely egészen a rendszerváltásig megmaradt.

Ennek a szervezetnek volt része az Adyligeti Határőr alakulat, amely 1946. március 25-től a Honvéd Határőr Főparancsnokság híradását biztosító önálló híradó szakaszként jött létre, majd feladatai bővülésével 1948-tól Híradó Század lett. A főparancsnokság híradásának biztosítása mellett, megtörtént a határvadász zászlóalj és a parancsnokság vezetékes és rádió összeköttetésének megteremtése, a híradó állomány kiképzése. 1950-től az államvédelmi hatóságba történő beolvadást követően már Híradó Zászlóaljjá fejlesztették. A megnövekedett feladatok és a Határőrség átszervezése keretében 1956-ban került létrehozásra az Országos Parancsnokságnak alárendelt Közvetlen Híradó Zászlóalj 409 fős létszámmal. (1. számú melléklet). A zászlóalj parancsnoka Szőke András áv. százados, politikai helyettese Gurmáncki János áv. százados, zászlóaljparancsnok helyettes Domos Sándor áv. százados.⁵⁷⁴

Az itt szolgálatot teljesítő katonáknak az általános határőrizeti feladatokon túl a speciális híradó ismeretekkel is kellett rendelkezni. A zászlóalj képezte a Határőrség Országos Parancsnokságának

⁵⁷⁰ Igazgató, Katasztrófavédelem Központi Múzeuma, imre.berki@katved.gov.hu

⁵⁷¹ 20 183/1945.HM.int.

⁵⁷² 4353/1949. (XII.28.) MT.r.

⁵⁷³ GÁSPÁR: 66.p.

⁵⁷⁴ Sz.K: A törzs munkájából *Hazáért*, XI.évf. (1956) 12.sz.

karhatalmi tartalékát Budapesten.

A Híradó Zászlóalj az 1956-os forradalom és szabadságharcban

Harminckettesek téri csata

1956. október 23-án éjfél után a Szalva János a Határőrség Országos Parancsnoka mozgósítást rendelt el az adyligeti határőr laktanyában. A parancs kézhezvételét követően majdnem teljesen kiürült a laktanya, hajnalra már csak tiszti, tiszthelyettesi csoport maradt az alakulatnál. A kijelölt állományt Kelemen Lajos áv. hadnagy parancsnokságával hajnalban teherautóra ültették. A tisztek fegyverzete TT pisztoly volt 12 lőszerrel, valamint égőgyújtó nélküli nyeles kézigránát, a sorállománynak gépkarabély. A gépkocsi oszlop a Rózsadombon keresztül haladt Óbudára, aztán az Árpád hídon a Róbert Károly körúton át jutottak el a Bajcsy laktanyába⁵⁷⁵. Itt kapták meg a feladatokat, felszereléseket, osztották el az erőket.

A feladat a Rádió, a Szabad Nép Székház, a József Telefonközpont, különböző stratégiai pontok, (pl. hidak), védelme, megerősítése, esetleges tömegoszlatás. 576 Körülbelül 25 fős határőr tartalékként a laktanyában maradt 3-4 napig voltak ott és biztosítási feladatokat látott el: a vasúti töltés felőli lőszer raktárat őrizték.

Egy másik, a helyszínen karhatalmistákból és határőrökből létrehozott alegység 1956. október 24-én hajnalban kb. 5 óra körül 3 tehergépkocsival és egy rádiós autóval indult a Kerepesi úton keresztül a Keleti pályaudvaron át, a Baross utcán keresztül a rádió stúdiót védők megsegítésére, utánpótlás szállítására. Út közben először az Orczy térnél lőttek az alegységre, de ott még nem viszonyozták a tüzet, hiszen nekik a Stúdióhoz kellett eljutniuk. Orbán László áv. százados volt az alegység parancsnoka, tagja, Adyligetről Egervári László határőr, Ferenczi Nándor határőr, Szemenyei István határőr, Rózsa Sándor határőr, Dobozi Géza határőr, Ferenc Nándor határőr, Konopa Adorján határőr, Krizsán Zoltán határőr.

A tanúkihallgatási jegyzőkönyvek és a visszaemlékezések alapján az események az alábbiakban eleveníthetők fel. (2.-4. számú melléklet)

A Baross utcán lévő Vörös Meteor tenispályát elhagyva észlelte a gépkocsioszlop, hogy a Körút és a Baross utca sarkán téglából és autóbusból álló barikád állja el az útjukat. Az autóbusból sorozat és maroklőfegyverekkel lőttek rájuk. Mivel nem tudtak tovább haladni céljuk felé a kocsikról leszálltak és viszonyozták a tüzet, így kezdődött a tűzharc. A katonák a kocsikat elhagyva a sportpálya mellé húzódtak, valamint a pálya mellett lévő hirdetőoszlop mögött kerestek fedezéket.

A parancsnok megállapította, hogy a tüzet főleg a Baross utca és a Körút sarkán lévő rendőrbódé és az autófuvározási vállalat irodája felől kapják géppisztolyból, puskákból és pisztolyokból. Szemenyei István, Egervári László, Konopa Adorján és Ferenczi Nándor határőrök a gépkocsikról leugrálva a tüzelő állást a Vörös Meteor pálya előtt lévő hirdető oszlopnál foglalták el. A forradalmárok a hirdetőoszlopot tűz alatt tartották a József körút és a Baross utca sarkán lévő ház sarkából, a Baross utca úttestén álló autóbusból, a Baross utca és a Körút sarkán lévő rendőrbódé háta mögül, valamint az ablakokból. A katonák közül Konopa Adorján sebesült meg elsőnek.⁵⁷⁷ Egervári László a hirdetőoszlop mögött feküdt, amikor kb. 1 óras tűzharc után koponyalövést kapott. Dobozi Géza határőr hagyta el utolsónak a gépkocsit. Ezt követően a hirdetőoszlophoz ment, később a házban lévő fodrászüzlet bejáratáig. Visszaemlékezése szerint a főtüzet a ház sarkából kapták, így visszament a hirdetőoszlopon túl kb. 3 méterre. Rózsa Sándor határőr a hirdetőoszlop mellett lévő sportpálya kapujánál tartózkodott. Láta, amikor Egervári Lászlót meglőtték. A lövést a Körút és a Baross utca sarkán lévő rendőrbódé előtt lévő ház sarkáról adták le. Főleg innen tartották tűz alatt a forradalmárok a katonákat. Krizsán Zoltán határőr a gépkocsikról leugorva a Vörös Meteor pálya mellett lévő járdaszakaszon vette fel a harcot.

⁵⁷⁵ 1101 Budapest, Kerepesi út 47-49. Ma a Készenléti Rendőrség található az épületegyüttesben.

⁵⁷⁶ TÓTHL SZGY

⁵⁷⁷ Tüdő, borda, lép és 8 átszakított lőtt sebe a hasfalon és a beleken. GALGÓCZI és társai ügyének aktája. ABTL OD 3.1.9. V-144360/2.

Az első sebesülés után a parancsnok egy golyószórót állíttatott fel a rendőrbódé irányába. A harc közben érkezett egy oldalkocsis motorkerékpár, amelyben két személy ült. Befordultak a rendőrbódé felé, és egészen felhajtottak a járdára, ahol a forradalmárok tartózkodtak. Ezt a motorkerékpárt golyószóróval annyira megrongálták, hogy nem lehetett tovább használni. Eközben a TEFU iroda sarkáról egy szürke lódenkabátos, vékonydongájú, fiatal férfi lépett ki, aki segítséget nyújtott a két motorkerékpárosnak, hogy fedezék mögé kerüljenek.

Később két szovjet harckocsi megjelenése után a harc tüze alább hagyott, lehetőség biztosítva a visszavonulásra, az állomány, valamint a teherautókon lévő fegyver és utánpótlás biztonságba helyezése érdekében. A helyzet komolyságát jelzi, hogy az egység rádió parancsot kapott a visszavonulásra, mivel nehézfegyverek, harckocsik támogatása nélkül a Rádiót már nem lehet megközelíteni. A parancs értelmében az alakulat a Horváth Mihály térig, a nemzetközi összeköttetést biztosító József távbeszélőközpontig kellett visszavonulni. A sikeres visszavonulást követően a távbeszélőközpontot őrizték egészen november 2 ig.⁵⁷⁸

A harc folyamán Egervári László elesett és 4-5 katona sebesült meg. A visszavonulás biztosításra Krizsán Zoltán négy társával, a tenispályával szemben lévő ház kapualjába futott. Miután a gépkocsik megfordultak az egység tagjai feltették a sebesülteket a teherautókra és gépkocsira szálltak. Krizsán Zoltán társaival a kapu alatt maradv utolsónak szállt volna fel, azonban a zűrzavaros helyzetben a gépkocsi felé futva lemaradt a már induló autóról, így a Harminckettesek terén lévő szobor mögött keresett menedéket. Amikor a tüzelés elcsendesedett a kapu aljába akart menni az ott maradt társához, Szemenyei Istvánhoz. A szobor mögül kilépve lövést kapott a mellkasába. Visszalépett a szobor mögé és onnan két perccel később minden erejét összeszedve futott a kapu alá, ahol Szemenyei felkarolta és egy a házban lévő II. emeleti lakásba vitte be. A lakásban elsősegélyben részesítették, majd mentőt hívtak hozzá és bevitték a Koltói Anna Baleseti Kórház sebészetére. Néhány nap múlva az apja segítségével sikerült hazamennie, mivel veszélyes volt a kórházban maradni, katonaként, egyenruhában, sebesülten a forradalmárok állandó igazoltatásai és a közhangulat alakulása miatt.⁵⁷⁹

Szemenyei István a tűzharc után, azaz délelőtt 10 óra körül lement az utcára és megnézte az ott fekvő halott katonát, akiben bajtársát Egervári Lászlót ismerte fel. Egervári három lövést kapott a fejébe, valamint a karján és az oldalán is lőtt sebeket talált. Azt is észrevette, amikor egy férfi levette Egervári karóráját, és az igazolványát kivette a zsebéből, hogy megnézze. A Harminckettesek tere 3. szám alatt lévő ház II. emeleti ablakából látta, amikor egy idősebb nő a sporttelep oldalán lévő plakátot leszakítva letakarta Egervári holttestét. Bene János Harminckettesek tere 4. II. 4. szám alatti lakos tanúkihallgatása során elmondta, hogy 1956. október 24-én arra ébredt fel, hogy a házuk előtt lövöldözés van, kb. 6-óra lehetett. Amikor már a tűzharc megszűnt, akkor kinézett az ablakon, és az ablakával szemben lévő Meteor sportpálya bejáratánál látott egy halott katonát, tőle távolabb a Baross utcai templom felé pedig két civil halottat. Elmondta, hogy a katonát október 28-a körül a reggeli órákban a Harminckettesek terén lévő szobor előtt többedmagával temette el. Az igazolványát megnézve tudta meg, hogy Egervári Lászlónak hívták.⁵⁸⁰ Temetés közben látta, hogy több lövést kapott. A halottól elszedett iratokat a házfelügyelőnél Gold Józsefnél adták le.

A katona kb. 180 cm magas szőke hajú sovány gyerek volt, határőr egyenruhában zöld államvédelmi sapkával, teljes katonai felszereléssel, csupán fegyver nem volt nála. Losonczi Ferenc Harminckettesek tere 4. sz. alatti lakos így emlékszik a halottra. A későbbiek során halotta, hogy az illető katona holttestét édesanyja elvitette és eltemettette.

⁵⁷⁸ SZABÓ József: Határőrök a néphatalom védelmében. *Határőr*, XLI.évf. (1986) 43.sz. 14.p.

⁵⁷⁹ KRIZSÁN Z

⁵⁸⁰ GALGÓCZI és társai ügyének aktája. ABTL OD 3.1.9. V-144360/2.

Forradalmi események az adyligeti laktanyánál

1956. október 25-én az oroszlányi büntetés-végrehajtási intézet foglyait kiszabadították a forradalmárok. A volt elítéltek Szirmai István vezetésével elindultak Budapestre, hogy csatlakozzanak a forradalmárokhoz. Október 27-én érkeztek Nagykovácsiba, ahol elfoglalták a HM üdülőt, és itt be is rendezkedtek. Október 28-án a délelőtti órákban a közvetlen híradó zászlóalj egyik polgári alkalmazottja jelentette Papp András áv. századosnak –aki a parancsnoki teendőket látta el, mivel Szöke András áv. százados a forradalom kitörését követően elhagyta a laktanyát⁵⁸¹–, hogy Nagykovácsiban szökött rabok vannak, akik meg akarják támadni a laktanyát.

Az információ ellenőrzésére, az állítások igazolására, felderítésre Feige Antal áv. törzsőrmester parancsnoksága alatt, Sándor Mihály áv. őrmestert és Németh Vilmos áv. őrzetűt küldte ki a parancsnok, egyben jelentette a laktanya megtámadásának lehetőségét a feletteseknek.

A felderítők nem mehettek az úton, mert a Nagykovácsi sertéshizlaldához érve látták, hogy a szökött rabok —kb. 18-20 személy— az út két oldalán felfegyverkezve az árokban a laktanya felé haladnak. Innen a Feige Antal áv. törzsőrmester visszaküldte Sándor Mihály áv. őrmestert, hogy jelentse Papp András áv. századosnak a tapasztaltakat, tájékoztassa a várható támadásról. Ők folytatták útjukat Nagykovácsi felé, hogy megállapítsák, milyen készülődés folyik a faluban a laktanya elleni támadásra. Amikor a sertéshizlaldát elhagyták két ágyúlovést halottak. Továbbmentek, hogy megállapítsák, a Kopasz-hegyről lőttek-e, vagy a Nagykovácsi HM üdülőből. Azt is meg akarták nézni, hogy a tüzekek átálltak-e. Visszafelé látták, hogy egy 63 jelzésű autóbusszal fegyvert, lőszert és embert szállítanak a sertéshizlaldához⁵⁸². A falu szélén két géppuskafészek volt, amit a laktanyára irányítottak. ⁵⁸³

1956. október 28-án 11 óra és dél között a forradalmárok kérésére két tüzérségi lövést adtak le a laktanyára a Kopasz-hegyen lévő honvédségi légtalmi ütegből. Az egyik lövés a laktanya udvarán csapódott be. A lövéseket figyelmeztetésnek szánták. A déli órákban Nagykovácsi felől küldöttség érkezett a laktanyához. Motorkerékpáron két személy fehér zászlóval. A motorkerékpárt a parlamenterek a laktanyától kb. 300 méterre hagyták és bementek az kapuügyeltre. A parancsnokkal akartak beszélni, aki nem engedte be őket az objektumba, hanem lement hozzájuk a kapuba és ott érdeklődött szándékaik felől. A küldöttség vezetője felszólította a határőröket, hogy álljanak át hozzájuk és adjuk át a fölösleges fegyvereket, ezért cserébe bántatlanságot és a rendfokozatok megtartását ígerte. Papp András áv. százados erre kijelentette, hogy a laktanyát nem adja át, és ha megtámadják őket, akkor védekezni fognak, ami mindkét oldalon áldozatokkal jár majd. A parlamenterek erre délután 13 óráig adtak gondolkodási időt, annak lejártával támadást indítanak. Állításukat azzal nyomatékosították, hogy a honvédség már átállt hozzájuk, aminek bizonyítéka a két ágyúlövés volt.

Október 28-án reggel, Papp András áv. százados jelzése alapján a Határőrség Országos Parancsnokságáról az a hír érkezett a Bajcsy laktanyába hogy, Adyligetet meg akarják támadni, és annak védelmére vissza kell menniük, mert az ott maradt –kevésnek bizonyuló– személyzet erre képtelen. Domonkos áv. alezredes vezényletével szerveztek egy századot Adyliget védelmére, ami azért volt ennyire fontos és különleges pont, mivel itt volt a Belügyminisztérium üzemanyag- és lőszerraktára. A Bajcsy laktanya udvarán álló billenős ZIL teherautókkal mentek ki Adyligetig. A teherautókra helyben választott sofőrök kerültek. A vámháznál az alezredes parancsára csatárláncot alkotva az erdőn keresztül közelítették meg Adyligetet. Ez azért volt veszélyes, mert helyismeret nélküli emberek is voltak a században. Az Adyligetiről jöttek vállalták, hogy egy rajjal felderítik a terepet és előre mennek. A rajt a szállító szolgálat vezetője irányította. Az erdőben egyik oldalon Tóth László másik oldalon Sasvári József vezette egység nyomult előre, a horhosban pedig a raj. A Budapest táblánál találkoztak az Adyligetiekkel, akik várták őket. Ezek után a század biztonságosan,

⁵⁸¹ TóthL

⁵⁸² KÖVÁRI Ede a 63-as autóbussz vezetője elmondta, hogy 1956. X. 28-án a Nagykovácsiban rekedt rabok elvették tőle a buszt és a HM üdülőbe a sertéstelepre mentek vele. Miután őt elengedték tájékoztatta a határőröket a rabok számáról és fegyverzetéről, majd hazament. ABTL VJ 319 V-1444228.

⁵⁸³ FEIGE Antal határőr törzsőrmester tanúkihallgatási jegyzőkönyve 1958. V. 6. Loc.cit.

beavatkozás nélkül érkezett meg a laktanyába. Később az Akadémián lévő honvédségi erőktől is érkezett egy századnyi erősítés Adyliget védelmére.⁵⁸⁴

Az erősítésre küldött erők parancsnoka Domonkos alezredes Papp András áv százados jelentését követően átvette a parancsnokságot, és együtt szervezték meg a laktanya védelmét.⁵⁸⁵ A felderítő jelentése után Domonkos alezredes parancsnokságával egy alegység gépkocsira szálltak, és elindultunk Nagykovácsi felé, hogy felmérje a felkelők elhelyezkedését és aktivitását. A sertéshizlaldánál a szökött rabok tűz alá vették a gépkocsira, amire az megfordult és visszatért a laktanyába. Az akció során haláleset vagy sérülés nem történt.

A rabok ezt követően elhagyták Nagykovácsit és Pilisszentivánon át akartak Budapestre jutni. Ott október 29-én reggel Rusznyák László megkereste Szirmai Istvánt és közölte vele, tud arról, hogy ő Nagykovácsiban parancsnok volt. Utasította őt és Kocsis Gyulát, hogy menjenek el Nagykovácsiba, és derítsék fel a határőr laktanyát. Milyen védelemmel és fegyverrel rendelkeznek, meg lehet-e a támadni. Az utasításnak eleget téve elindultak a felderítésre. A laktanyához közel betértek egy házhoz ahol, egy asszonyt és egy gyereket találtak otthon. Az asszony közölte velük, hogy ő nem tud felvilágosítást adni a laktanyáról, menjenek ahhoz a házhoz, ahol egy határőr szakaszvezető lakik, és épp otthon tartózkodik, az a laktanyában szolgál, és majd felvilágosítást nyújt részükre. A szakaszvezető tájékoztatta őket, hogy a laktanyában egy olyan parancsnok van, aki a fegyvereket semmilyen körülmények között nem fogja átadni, és kész a laktanya megvédésére. Az után elmentek a laktanya mögé, hogy megnézzék, mi van bent. Különös dolgot nem láttak. Visszamentek Pilisszentivánra, és jelentették, hogy nem lehet megtámadni a laktanyát.⁵⁸⁶

Ezt követően nem érte fegyveres támadás a Közvetlen Híradó Zászlóaljra.

Katonai Forradalmi Tanács

A társadalomban végbe menő változások, a forradalmi események nem kerülték el a laktanyát sem. 1956. október 29-én tartotta alakuló ülését a Katonai Forradalmi Tanács. Az ülés úgy volt megszervezve, hogy minden század jelölt két főt és a zászlóaljtorzsból is 2-3 főt jelöltek a Tanácsba. A követeléseket alegységenként terjesztették elő, amelyek a következők voltak: régi magyar egyenruha visszahozatala, modernebb fegyverek, kopaszra nyírás megszüntetése, karácsonyi- és aratószabadság visszaadása, szolgálati szabályzat megváltoztatása, a szovjet csapatok távozása. (4. számú melléklet.) Ezután választották meg a Katonai Forradalmi Tanácsot.⁵⁸⁷

Domos Sándor áv. főhadnagyot is jelölték a Tanácsba, de leszavazták, mert politikai tiszt volt. A tanácskozás egyik hangadója Kutas Miklós volt, a Katonai Forradalmi Tanács elnökévé Varga László áv. hadnagyot választották.⁵⁸⁸ A Katonai Forradalmi Tanács megalakulás után, annak döntésére október 29-én a nagykovácsi nemzetőrség megerősítésre hat darab puskát adtak át hozzá egy láda lőszert, és egy láda kézigránátot.⁵⁸⁹ Javaslatára a pesti lakosokat október 30-án elengedték meglátogatni a szüleiket, családjukat. Lakhely szerint határozták meg az eltávozások idejét, a leghosszabb 48 óra volt. Nem vihettek magukkal fegyvert, mert az igazoltatásoknál csak bajuk esett volna belőle.

Eközben híreket kaptak arról, hogy Egervári elesett, hogy kiküldött bajtársaik (Konopa, Krisán és még egy páran a műhelyből) megsebesültek. Megszervezték a laktanya őrzését, a laktanya kapuőrsege 30 főnyi felfegyverzett személyből állt ezen kívül az ablakban, a tetőn, és minden védelemre alkalmas helyen fegyveresek voltak elhelyezve.

⁵⁸⁴ TÓTH L

⁵⁸⁵ PAPP András határőr százados visszaemlékezése. ABTL VJ 319 V-1444228. op.cit.

⁵⁸⁶ SZIRMAI István tanúkihallgatási jegyzőkönyve. Loc.cit.

⁵⁸⁷ ÁBTL 319 V-142283 dosszié Kutas Miklós ügyében

⁵⁸⁸ BOLCZÁR János, DOMOS Sándor, VERECZI László tanúkihallgatási jegyzőkönyvei. ABTL VJ 319 V-1444228. op.cit.

⁵⁸⁹ Dr. SCHMIDT Imre és társai ügye SOM Gyula gyanúsított kihallgatásának jegyzőkönyve. ABTL VJ 319 V-143230.

Novemberben egy alkalommal Király Béla is megjelent a laktanyában és kereste a parancsnokot. A legmagasabb rendfokozatú Takács Rezső áv. százados volt, akitől tiszti összekötőt kért a Nagykovácsi kastélyban kialakított vezetési pontjához. Tamási Tibor -aki Nagykovácsiba udvarolt- lett kinevezve összekötőnek.⁵⁹⁰ A kastélyba küldtek egy R 105-ös rádiót és ezzel a rádióval tartották a kapcsolatot. A Nagykovácsi kastélyban kialakított vezetési ponthoz 1956. november 7-én 13 óra körül 35 fő érkezett tehergépkocsival. Két órát pihentek, majd egy férfi, akinek civil kabátja gallérján két csillag volt kiadta a parancsot, hogy sürgősen rakjanak rendet, mert egy magas rangú parancsnok fogja meglátogatni az egységet. Ez a parancsnok Király Béla volt, aki közölte velük, hogy: *”Önök nem fognak részt venni harcokban, ezt az egységet kinevezem testőr csapatomnak”*.

A kastélyban telepített rádióleadó állomás akkumulátora lemerült, az adások folyamatos biztosítása érdekében Király Béla parancsot adott, hogy hozzanak a laktanyából egy aggregátort. Öt fő küldött tehergépkocsival a laktanyába ahol egy százados fogadta őket és közölte, hogy az aggregátort nem adhatja ki, mert neki azzal el kell számolni. Hozzanak a kérésükről egy hivatalos papírt, és akkor semmi akadály sem lesz az átadásnak. Erre a forradalmárok visszamentek a kastélyba, jelentették az eseményeket Király Bélának, akitől kaptak egy nyíltparancsot, melyre minden további nélkül megkapták az aggregátort.

1956. november 9-én 8-9 óra tájban megjelentek a szovjet harckocsik Nagykovácsi térségében.. Király Béla ígérete ellenére parancsot adott a szovjetek feltartóztatására⁵⁹¹. Katonai fegyelmet követelt és katonai megtorlást helyezett kilátásba a parancs magtagadása esetén. A nagyjából harmincfős csoportot küldött ki tehergépkocsival a közeli akácosba a szovjet csapatok feltartóztatására. Feladatuk az volt, hogy az erdőben lévő emelkedőn foglaljanak harcálláspontot. A tehergépkocsi előtt egy híradó kocsi haladt, ez rádión tartotta a kapcsolatot a kastéllyal. Mintegy 200 méterre lehettek az általuk elfoglalandó helytől, amikor a híradó kocsi jelzésére megálltak. A szovjet harckocsik láttán leugráltak a gépkocsiról és szétszéledtek, bemenekültek a laktanyába, ahol a szovjet katonák foglyul ejtették őket.⁵⁹²

Ezzel véget értek az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményei az alakulatnál.⁵⁹³

Felelősségre vonás, megtorlás

Egervári Lászlót halála után a Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékéremmel és a Vörös Csillag Érdemrenddel tüntették ki.⁵⁹⁴ Az új hatalom az elmúlt időszakban történekeért felelősöket keresett, és talált is Lachky Albert személyében.(5. számú melléklet)

A nyomozati anyagból megtudhatjuk, Lachky Albert október 24-én reggel részt vett a rádió ostromában, és egy autó háta mögül lőtte az épületet. Röviddel utána a Baross utca és körút sarkán tűzharcban vett részt egy határőr egység ellen, ahol egy határőr - Egervári László - életét veszítette és több sebesülés is történt. Erről később társai előtt úgy dicsekedett, hogy *„megölt egy államvédelmistát”*. Fő bűne azonban az volt, hogy részt vett a pártház ostromában. Először a Rákóczi út 61. sz. ház tetején foglalt tüzelőállást, onnan lőtte a pártházat géppisztollyal, majd később a Kenyérmező utcán át igyekezett megközelíteni az épületet. Jelen volt, amikor a pártház védői a pincéből jöttek ki, és bántalmazta őket.

⁵⁹⁰ A szovjet csapatok bevonulásakor értesítették TAMÁSI menyasszonyát, hogy TAMÁSI jöjjön vissza a laktanyába nehogy valami baj érje. TOTH L.

⁵⁹¹ A Nagykovácsi melletti erdőszélelven leleplezett csoport megsemmisítésére november 10-én éjjel a 97. gépesített ezred alegységeit jelölték ki... Harc bontakozott ki a gépesített ezred és a nemzetőrök között. A foglyul ejtett nemzetőrök tudunkra adták, hogy Király Béla az osztrák határ irányába távozott. Konyev marsall utasítására egy különleges csoport indult útnak, élén a tapasztalt felderítő tiszttel, I. I. Szkripko ezredessel, hogy Király Bélát feltartóztassa. Király Bélát azonban sem felkutatni, sem feltartóztatni nem sikerült.” J. I. Malasenko, „A Különleges Hadtest Budapest tüzeiben” In: Szovjet katonai intervenció 1956. Szerk.: Györkei J., Horváth M., Budapest, 2001., pp. 273–274.

⁵⁹² BOKODI Ferenc és társai ügye, TEREBESI Sándor tanúvallomása. ABTL VJ 319 V-142555.

⁵⁹³ Nem tartom a disszertáció feladatának a „nagykovácsi csata” eseményeinek és az ezzel kapcsolatos vitának az ismertetését, az események részletesebb bemutatását.

594 Tóth : op.cit. 37-38.p.

Több társával a pártház védőit ütlegelések közepette a Kenyérmező utca irányába terelték, ahol kivégző sortüzet adtak le rájuk. Lachky Albert géppisztollyal lőtte a pártház védőit. A sérülések következtében Kucsera Zoltán av. sorkatona életét vesztette, öt társa pedig súlyosan megsebesült. A sortűz után további cselekményekben vett részt. A meggyilkolt katonákat sorba rakta, hogy fényképezni lehessen őket. Október 30-án a Corvin közti fegyveres csoporthoz csatlakozott, és november 4-éig ott tevékenykedett.⁵⁹⁵ Főként a Köztársaság téren betöltött szerepéért Galgóczi Zoltán és társai perében V-öd rendű vádlottként a Tutsek-tanács I. fokon bűnösnek találta a népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésével és a népköztársaság megdöntésére irányuló cselekmény elkövetésével megvalósított büntettségben, számszerűleg meg nem határozható, többrendbeli gyilkosság büntettségében részben, mint tettes, részben, mint bűnsegéd, társadalmi tulajdon sérelmére ismételt és bűnszövetkezetben elkövetett rablás és lopás útján különösen nagy kárt okozó büntettségben. Ezért ezen bűncselekményekért összbüntetésképpen halálra, mint főbüntetésre, illetve bárhol feltalálható vagyonának teljes elkobzására, mint mellékbüntetésre ítélték.⁵⁹⁶ 1958. szeptember 4-én, a Borbély-tanács sem látott okot a verdikt enyhítésére 1958. november. 25-én. Az ítéletet 1958. november 28-án végrehajtották.⁵⁹⁷

A Közvetlen Híradó Zászlóalj állományából az 1956-os eseményekkel kapcsolatban a BM Határőrség Országos Parancsnokának 015-ös számú parancsa alapján az alábbi tiszteket bocsájtották el. A híradó század szakaszparancsnokát: Kiss Balázs hőr. főhadnagyot. A vezető orvost: dr. Szűcs Károly hőr. orvos századost. A kiképző század parancsnokát: Hidli József hőr. főhadnagyot. A vezetékes technikus kiképző szakasz parancsnokát: Lörincz Gyula hőr. hadnagyot. A vezetékes építő század szakaszparancsnokát: Keresztes József hőr. hadnagyot. A zászlóalj politikai helyettesét: Gyurmánszki János hőr. századost. Lutyák István hőr. hadnagyot és Pompos Tibor hőr. főhadnagyot rádió adó-vevő szakaszparancsnokokat.⁵⁹⁸

Egervári László emlékezete

*„Ropogó fegyverek
tűzesője lángolt
ködös őszi éjen,
haj
mennyi vér elfojt.
Egervári László
egri hősök sarja
ott maradt a kövön”⁵⁹⁹*

A belügyminiszter-helyettes 1957. szeptember 15-én kelt 51. sz. utasítása szabályozta az 1956-os hősi halottak emlékének ápolását. 1957. április 30-án a határőr híradó-laktanyában bensőséges keretek között avatták föl a zászlóalj hősi halottjának emlékművét, (7. számú melléklet) és postumus alhadnaggyá léptettek elő. A határőrség híradó tisztesképző iskoláját pedig Egervári László alhadnagyról nevezték el.

Az avatóünnepségen Szalva János hőr. ezredes, a Határőrség főparancsnoka meleg és szenvedélyes szavakkal emlékezett meg Egervári Lászlóról és a határőrség többi hősi halottjáról, akik életüket áldozták a proletárdiktatúra védelmében.⁶⁰⁰ A megemlékezésen részt vett Egervári édesapja és

595 Jelentés Galgóczi Zoltán és társai ügyében 1958. II. 1. ABTL OD 3.1.5. V-143777.

596 Galgóczi Zoltán ítélete.

ABTL OD 3.1.5. V-144360/1.

597 Eörsi: 130.p.

598 A a BM Határőrség Országos Parancsnokának 015-ös számú parancsa alapján Közvetlen Híradó Zászlóalj állományából az 1956-os eseményekkel kapcsolatban elbocsájtott tisztek névsora. SZGY.

599 Kiss Zoltán: Egervári László

600 SZILVÁSI: op.cit. 185.p.

testvére, valamint harcostársai a Központi Híradó Műhely-raktár parancsnokai és beosztottai. A Központi Híradó Zászlóalj vezetésével a szolgálaton kívüli teljes személyi állomány.

Ezt követően minden év november 4-én ünnepélyes keretek között tartotta az alakulat a megemlékezését az emlékműnél.

Később elkészült Egervári László mellszobra, amely a rendszerváltásig az alakulat területén volt elhelyezve.

Róla nevezték el 1958-ban a Híradó Kiképző Bázis 2. század KISZ klubját. Egervári László nevét viselte a Híradó Zászlóalj Híradó Műhelyének szocialista brigádja, mely 1968 tavaszán a határőrségnél elsőként kapta meg a szakma kiváló brigádja címet. (8. számú melléklet).⁶⁰¹

Az aleggység, a Híradó Műhely dolgozói nem feledkeztek meg Egervári László családjáról. Édesapját rendszeresen meghívták a fia tiszteletére rendezett ünnepekre. Otthonát társadalmi munkában kifestették, rendbehozták. Szintén társadalmi munkából összegyűjtött pénzen televíziót vásároltak és ajándékoztak Egervári László édesapjának⁶⁰². 1971-ben az Egervári László szocialista brigád tagjai megtudták, hogy névadójuk édesapja nehéz körülmények között él Kelenföld környékén. Saját kezükbe vették az ügyet és új lakást szereztek számára a Kozma utcában. A kiutalt lakás nagyon rossz állapotban volt, azt a brigád tagjai hozták rendbe.⁶⁰³

1988. november 4-én került sor annak az Egervári Lászlót ábrázoló fa domborműnek a felavatására, amit az ezred adományként kapott a szolnoki határőr klubtól. A faragott domborművet, írásos emlékeket és fényképeket a domborművel együtt a főbejárati falnál az ezredügyelettel szemben helyezték el.

Egervári László nevét viselte az ezred központi híradó műhelye, melynek több tagja - *Schnemlich József hőr. százados és Németh Zoltán hőr. hadnagy* - együtt szolgáltak a műhelyben sorállományú technikusként dolgozó Egervári Lászlóval.

A videotechnika segítségével az újoncok megismerhették Egervári László történetét, a munkáshatalom védelmének körülményeit Krizsán Zoltán tolmácsolásában.⁶⁰⁴

V. Összegzés

A Közvetlen Híradó Zászlóalj, mint különleges Budapesti székhelyű határőr alakulat a forradalom kitörését követően mozgósításra került és az elsők között lett bevetve, majd a laktanya épületében is lezajlottak a forradalmi események. A felkelők fegyvert kértek és megpróbálták elfoglalni a laktanyát, amit vérontás nélkül sikerült megakadályozniuk. Megalakult a Forradalmi Katonai Tanács, segítséget nyújtottak Kirúly Bálának és az általa vezetett felkelő csoportnak, de mindezek mellett megőrizték a laktanyát. A forradalom leverését követően a zászlóaljat is elérte a megtorlás, nyolc főt bocsájtottak el a hivatásos tiszti állományból a forradalom alatt tanúsított viselkedéséért. A forradalom alatt elesett, hősi halált halt Egervári László lett az alakulat hőse, akinek emlékét őrizték egészen a rendszerváltásig.

Bibliográfia:

Levéltári források:

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára

Operatív dosszié ÁBTL 3.1.5. V-143777 Galgóczi Zoltán és társai ügye

ÁVH Határőrség Parancsnoksága iratai 1.4. IV:

Vizsgálati jegyzőkönyvek ÁBTL: 3.1.9. V-1444228; ÁBTL 319 V-142283; ABTL VJ 319 V-143230; ABTL VJ 319 V-142555.

⁶⁰¹ HALÁSZ Kálmán: Szocialista módon élni, dolgozni, tanulni. *Hazáért*, XXIII.évf. (1968) 18.sz. 10.p.

⁶⁰² FEHÉR: Szavakkal, tettekkel *Hazáért*, XXVI.évf. (1971) 16.sz. 6-7.p.

⁶⁰³ Loc.cit.

⁶⁰⁴ SZ M: Emléket állítunk *Határőr*, XLIII.évf. (1988) 45.sz. 14.p. HU-ISSN 1217-6427

Forráskiadványok dokumentumok:

Magyarországi rendeletek tára I-V. LXIX évfolyam Belügyminisztérium 1946.
Törvények és rendeletek hivatalos gyűjtője II. Minisztertanácsi és miniszteri rendeletek 1949. I. kötet. Budapest, 1950.

Monográfiák és kismonográfiák:

EÖRSI László: *Köztársaság tér 1956*. Budapest, 2006, 1956-os Intézet. 224 p. HU-ISBN 963 86 6359 6.

Gyűjteményes kötetek:

GÁSPÁR László: *A határőrzés története*. I.köt. Budapest, 1988, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia. 133 p
GÁSPÁR László: *A magyar határőrzés története*. II.köt. Budapest, 1992, 112 p. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia

Cikkek, tanulmányok:

BERKI Imre: Egervári László halálának hiteles története."Mából a tegnaptól" Képek Magyarország 19. és 20. századi történelméből ELTE Történelemtudományok Doktori Iskola Új- és Jelenkori Magyar Történeti Program Budapest, 2012. 171-180. o.

FEHÉR: Szavakkal, tettekkel. *Hazáért* XXVI. évf. 16. sz. (1971.). 6.-7. o. HU-ISSN 1217-6427

HALÁSZ Kálmán: Szocialista módon élni, dolgozni, tanulni. *A Hazáért*, XXIII. évf.: 18. sz. (1968) 10. o. HU ISSN 1217-6427

J. I. Malasenko, „A Különleges Hadtest Budapest tüzeiben” In: *Szovjet katonai intervenció 1956*. Szerk.: Györkei J., Horváth M., Budapest, 2001., pp. 273–274.

TÓTH Judit (szerk.): *Neved ismerjük, tetted nem felejtjük*. Budapest, 1986, BM Kiadó. 37-38.p.

SZILVÁSI Ferenc *Határőr hősök nyomában* Budapest 1987, BM Kiadó. 185. p.

Cikkek

SZABÓ József: Határőrök a néphatalom védelmében. *Határőr*, XLI. évf. 43.sz. (1986) 14.p. HU-ISSN 1217-6427

Sz.K: A törzs munkájáról. *Hazáért* XI. évf. 12. sz. (1956). 8.9. o

SZ M : Emléket állítunk *Határőr*, XLIII. évf. (1988) 45.sz. 14.p. HU-ISSN 1217-6427

Visszaemlékezések

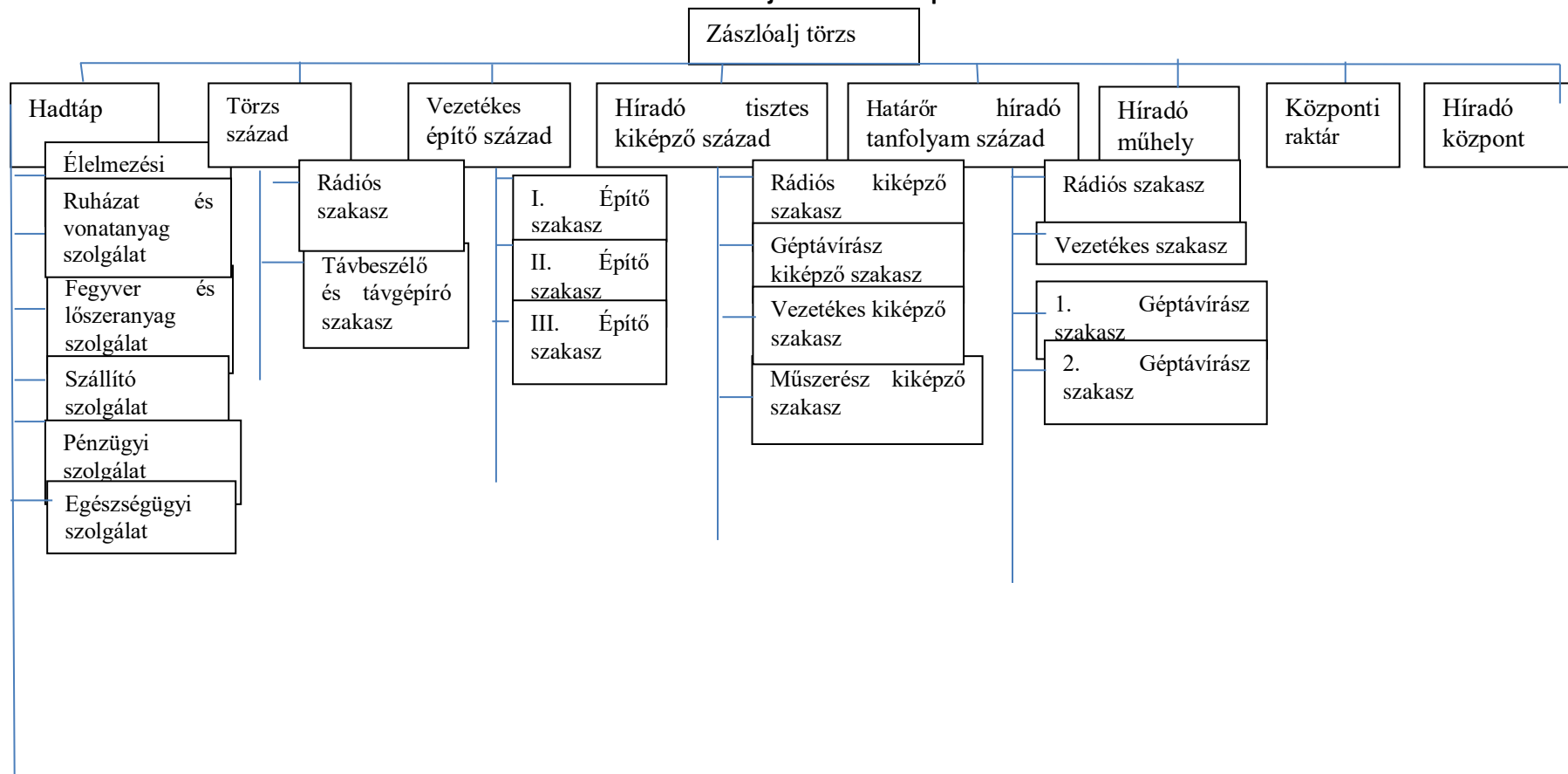
TÓTH László nyugállományú határőr alezredes visszaemlékezése. A Híradó Zászlóalj Adyligeti első kiképzettje és az elsőként őrmesternek előjegyzett hat ember egyike. A kiképzés után ott maradt és pénzügyes lett, mint továbbszolgáló törzsőrmester élte meg az 1956-os eseményeket. A szerző által készített interjú.

KRIZSÁN Zoltán visszaemlékezése, a szerző által készített interjú.

Mellékletek jegyzéke

1. sz. melléklet	A közvetlen híradó zászlóalj szervezeti felépítése 1956-ben
2. sz. melléklet	Az 1956. október 24-i események elvi vázlata
3. sz. melléklet	Harminckettesek tere Körút sarka 1956. október-november
4. sz. melléklet	Harminckettesek tere Körút sarka 1956. október-november
5. sz. melléklet	Egervári László
6. sz. melléklet	Az Ady-ligeti Forradalmi Katonai Tanács röplapja
7. sz. melléklet	Lachty Albert
8. sz. melléklet	Egervári László emlékműve
9. sz. melléklet	Egervári László szocialista brigád címadományozó oklevele

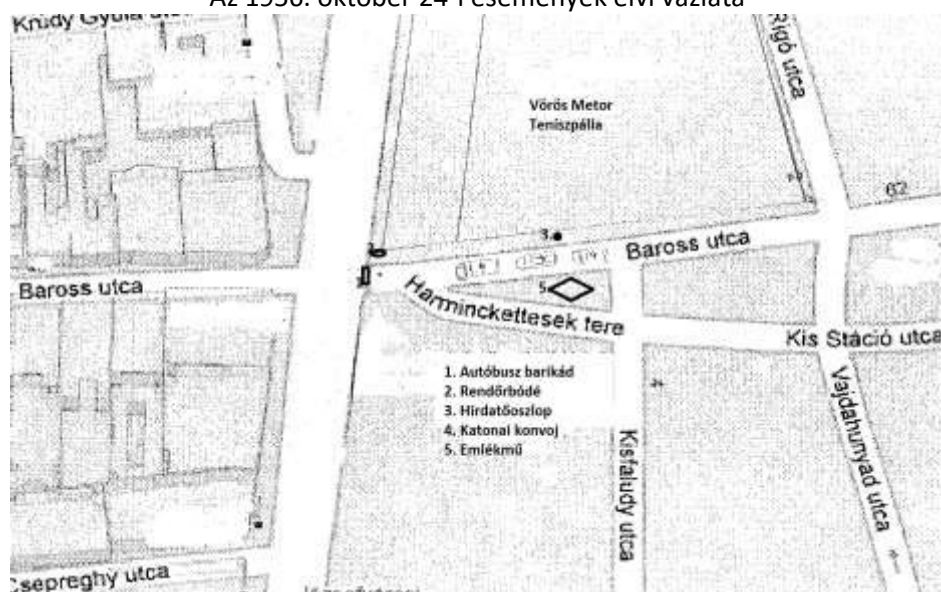
A közvetlen híradó zászlóalj szervezeti felépítése 1956-ban⁶⁰⁵

⁶⁰⁵ HL.-0123/Szerv/73-1956 alapján

2. számú melléklet

Az 1956. október 24-i események elvi vázlata

3. számú melléklet

Hárminckétesek tere Körút sarka 1956. október-november

4. számú melléklet

Harminckettesek tere 1956. október-november

5. számú melléklet

Egerváry László

Az Ady-ligeti Forradalmi Katonai Tanács röplapja

M A G Y A R T E S T V É R E I N K !

Az alakulat személyi állománya hitet tett a forradalmi ifjuság jogos követelésével mellett és megválasztotta az alakulat katonai forradalmi tanácsát.

Egyetértünk az egyetemi ifjuság és a magyar dolgozók követelésével, melyért készek vagyunk életünket is áldozni.

- 1./ Követeljük a szovjet csapatok kivonását Magyarországról.
- 2./ Egyetértünk Nagy Imre kormányának programjával.
- 3./ Mi, a Határőrség harcosai, tiszthelyettesei, tisztjei teljes szolidaritást vállalunk a forradalmi ifjusággal és a dolgozó néppel.
- 4./ Nem azonosítjuk magunkat a tömeggyilkosokkal, má is munkás és parasztfiatalok vagyunk. Egyek vagyunk a honvédség azon harcosai, tiszthelyetteseivel és tisztjeivel, akik a forradalom mellett álltak.
- 5./ Vonják nyilvánosan felelősségre azokat a volt vezető politikusokat, akik parancsára a jogait követelő tömegre lőttek.
- 6./ Magyar egyenruhát, új szabályzatot követelünk.
- 7./ Követeljük a jogaikért harcoló és még fogvatartott ifjuság azonnali szabadonbocsátását.
- 8./ Továbbra is őrizzük és megvédjük a független Magyarország szent határait és csatlakozunk a nemzetőrség közvetlen támogatására.

Budapest, 1956. okt. 30.

Az Ady-ligeti Határőrlektanya
Katonai Forradalmi Tanácsa

7. számú melléklet

Lachty Albert

8. számú melléklet

Egervári László emlékműve⁶⁰⁶

⁶⁰⁶ Berki Imre: Egervári László halálának hiteles története.

Egervári László szocialista brigád címadozó oklevele⁶⁰⁷

⁶⁰⁷ Loc.cit.

Suba János⁶⁰⁸: *Határőrizet és Határvédelem Erdélyben 1940-1944*

Absztrakt: A II. Bécsi döntés nyomán Partiumi és Észak-Erdélyi területei visszatértek az anyaországához. A bevonulás után az 1000 kilométer hosszú határszakasz őrzése rögtön megkezdődött. A határvédelemben közreműködő alakulatok eltérő megnevezésével találkozunk: határvadász zászlóalj, határvadász zászlóalj hegyi ütege, határvédelemben közreműködő gyalog zászlóalj, határvadász zászlóalj erődcsázada, hegyi felszerelésű határvadászok, hegyivadász zászlóalj, székely határvédelmi erők, határőr zászlóaljok, stb. Előadásomban áttekintem ezen, különböző elnevezésű, mégis egy feladatot ellátó alakulatok fejlődését, elhelyezését. Ismertetem a határon felsorakozott őrsök helyzetét. Ezzel egy időben történt a honvédség erdélyi alakulatainak fejlesztése. 1943-ban az összes katonai alakulat a székely határvédelmi erők alárendeltségébe került.

Bevezetés

A II. Bécsi döntés nyomán Partiumi és Észak-Erdélyi területek visszatértek az anyaországához. Az ország geopolitikai helyzete és térszerkezete tovább változott⁶⁰⁹, amelyet tovább bonyolított Délvidék és Muraköz visszatérte.⁶¹⁰ Ebben az időszakban e terület hadtörténetével foglalkozva a különböző alakulatok eltérő megnevezésével találkozunk. Pl.: határvadász, határvadász zászlóalj hegyi ütege, határvédelemben közreműködő gyalog zászlóalj (magas állományon), portyázó század, portyázó osztály, határvadász zászlóalj erődcsázada, hegyi felszerelésű határvadászok, hegyivadász, székely határvédelmi erők, határőr zászlóaljok, stb. Dolgozatunkban áttekinjük ezen, különböző elnevezésű, mégis egy feladatot ellátó alakulatok fejlődését, elhelyezésüket.

Határőrizet, határvédelem

Az önállóvá vált ország határőrizeti szervei lényegében kettős feladatot láttak el. Legális feladatként, megvalósították az államhatár őrizetét, ennek részeként a zöld határőrizetet és a határrend betartatását, valamint a távolsági- és a kishatárforgalom ellenőrzését. Rejtett feladatként, a szervezetük álcájában katonai erőket rejtettek el a határ mentén.

⁶⁰⁸ Dr., PhD, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténeti Térképtár, suba.janos@mail.militaria.hu

⁶⁰⁹ Csüllög G. (2010): A Kárpát-medencei államter problémái Trianon után. In: Közép-Európai Közlemények III. évfolyam 4. szám (No 11.) 2010. 56-61.p., Csüllög G. (2012): A Közép-Európai Duna-völgy történeti földrajzi jellemzői. In: Közép-Európai Közlemények V. évfolyam 3-4. szám (No. 18-19.) 2012. 137-146.p.

⁶¹⁰ Erről lásd: Csüllög G. (2009): Történeti régiók két földrajzi térben (Délvidék: Kárpát-medence és/vagy Balkán). In: A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására (VIKEK) Évkönyve 2009. Szeged – Kaposvár, 268-273.p.

E katonai erők feladatát alkotta az ellenséges támadás első csapásainak a felfogása és az ellenséges előrenyomulás lassítása a honvédség fő erőinek megérkezéséig.⁶¹¹ E célból a magyar haderő 1/3-a, minden harmadik gyalog ezred a határőrizeti szervek (Magyar Királyi Vámőrség, majd Magyar Királyi Határőrség) fedésében tevékenykedett.⁶¹²

A külpolitikai körülményekből fakadóan a magyar határőrizet militarizálódott. 1938. október 1-től a Határőrség a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségébe került, ahol határvadász alakulatokká szerveződtek és a határőrizet mellett a határvédelmet is, ellátták. A kettős szervezésű Határőrség egyik része alkalmas volt a zöldhatár őrzetére, másik része rendes gyalogalakulat volt, tüzérséggel, aknavetőkkal. Ezzel viszont a Magyar Királyi Honvédség feladatától rendszeridegen tevékenységet ellátó szervezet is a véderő részévé vált. A határok őrzésére és védelmére a korábbi határőrkerületekből 1938. október 1-vel 8 határvadász dandárt szerveztek⁶¹³, a területileg illetékes hadtestparancsnokság alárendeltségében, amely 24 határvadász zászlóaljából állt.⁶¹⁴ 1938-tól a határőrezredek a 15., 16., 17., 18., 19., 20. és a 21. hadrendi számmal illeszkedtek a gyalogezredek sorába.

A terület visszacsatolások során Felvidék és Kárpátalja megszállásakor módosult a határvadász alakulatok elhelyezése is⁶¹⁵. A visszatért területek betagozódtak a haderő szervezetébe.⁶¹⁶ Ezt a betagozódást bontotta meg a II. Bécsi döntés.⁶¹⁷

Határvédelem megszervezése a II. Bécsi döntés után

Bevonulás

A II. Bécsi döntést követően a határvadászok részt vettek az erdélyi bevonulásba. Az 1940. szeptember 3-án az erdélyi területek visszacsatolásában résztvevő határvadász zászlóaljak a bevonulásuk után a kijelölt állomáshelyekre vonultak. Itt a lehető legrövidebb idő alatt megszervezték az ideiglenes védőkörleteiket, ellátták a határőrizetet, és a határvédelmet. Őrseik felzárkóztak a határra, illetve a demarkációs vonalra.

⁶¹¹ A trianoni békediktátum által engedélyezett létszámot a Magyar Királyi Honvédség 14 ezredbe és 7 vegyesdandárba szervezte meg. A vegyesdandárok voltak a m. kir. Honvédség legkisebb hadművelési egységei.

⁶¹² A Magyar Királyi Vámőrséget 1932 őszén szervezték át a Magyar Királyi Határőrséggé. A határőrség létszáma 7 314 fő volt. Így a magyar határőrizetben részt vevők száma 1932-től 1938-ig 12 487 fő volt. A Vámőrség Határőrséggé való átszervezésével 1933-ban újabb 7 rejtett gyalogezredet hoztak létre. A volt vámőrkerületek, mint határőr kerületparancsnokságok, magasabb parancsnokság jelleggel működtek tovább. A határőr kerületparancsnokságok működési területén és névleges alárendeltségében egy-egy határőrezredet hoztak létre. Az ezredek szervezete, fegyverzete stb. minden tekintetben megegyezett a m. kir. Honvédség gyalogezredeivel. A határőrizethez, azon kívül, hogy látszólag a kerületparancsnokságok alá rendelték őket, nem sok közül volt, a valóságban a vegyes dandárok harmadik, rejtett ezredét képezték.

⁶¹³ A határvadász dandárok feladata volt a határszolgálat és őrizet mellett egy esetleges támadás esetén gyorsreagálású erőként a betörő ellenséges erők feltartóztatása a reguláris csapatok megérkezéséig. A határvadász dandárok állomáshelyei 1938. október 1-én a következők voltak: 1. Budapest, 2. Székesfehérvár, 3. Szombathely, 4. Pécs, 5. Kiskunhalas, 6. Debrecen, 7. Miskolc, 8. Orosháza.

⁶¹⁴ Ez az 1938. márc. 5-ei győri program első ütemével függött össze. A „Kis-Huba-hadrend”-del hét határvadász-dandár szervezése kezdődött meg. Összesen 24 határvadász-zászlóalj mellett 24 portyázó századot 7 határvadász kerékpáros századot, 17 határvadász ágyúsüteget szerveztek meg. Egy-egy határvadász dandár 3, a védendő határszakasz veszélyeztetettségétől függően különböző erősségű, 1-1 tüzéruzzal és 1-1 kerékpáros századdal megerősített határvadász zászlóaljából és 3, a határőrizetet közvetlenül ellátó portyázószázadból állt. A teljes Huba-hadrendek során 54 zászlóalj alakult volna meg, de 1940 nyaráig csak 34 állt fel. (Csima J. 1961) A határvadász-zászlóaljaknak két típusát különböztették meg. Az alacsony és a magas állományú határvadász-zászlóaljat. A magas állományú határvadász-zászlóalj közvetlenül árkász-, távbeszélő, nehézpuskás, aknavető és páncéltörő szakasszal rendelkezett.

⁶¹⁵ A Felvidék visszacsatolásával a határvadász dandárok állomáshelyei 1939. január 1-től a következőképpen módosultak: 1. Salgótarján, 2. Komárom, 3. Keszthely, 4. Pécs, 5. Kiskunhalas, 6. Mezőtúr, 7. Beregszász, 8. Sátoraljajuhely.

⁶¹⁶ A Felvidék visszacsatolása után felállították a komáromi 22., a losonci 23. és az ungvári 24. honvéd gyalogezredeket.

⁶¹⁷ Az 1939- 940 közti országgyarapítások és az ezzel járó hadseregfejlesztés eredményeként a határvadász dandárparancsnokságokat más magasabbegység parancsnokságokká szervezték át. Csak a két legveszélyeztetettebb határszakaszon: a Kárpátalján és Erdélyben maradt meg a 8. (Munkács) és a 9. (Marosvásárhely) határvadász dandár. Más országrészekben zászlóalj és ezred szintű határvadász alakulatok teljesítettek szolgálatot.

A M. Kir. Honvédség fejlesztése

A katonai vezetés megkezdte a visszatért területek betagozását a katonai közigazgatásba és megkezdte e haderő területi szervezését. A katonaföldrajzi szempontból eltérő és változatos országrész beintegrálása a korlátozott lehetőségekkel rendelkező Honvédség számára óriási szervezőmunkát és anyagi áldozatot jelentett.

A legfontosabb feladat a visszatért területek határának biztosítása és a honvédség szervezeti kereteinek kialakítása volt.⁶¹⁸ A katonai területi szervezést a IX. Kolozsvári hadtest felállítását jelentette⁶¹⁹. Ez volt az a keret, amely a katonai közigazgatás megszűnése után, az Erdélyben véglegesen elhelyezett csapattesteket fogta össze.⁶²⁰ Szükség esetén a bevonult seregtestek saját – *stratégiaiilag fontos helyeken elhelyezett* – alegységeiket is igénybe vehették. A fent említett seregtesteken kívül a közel 1000 km-es határvonal közvetlen védelmében és őrzésében 19, az erdélyi bevonulásban részt vett határvadász-zászlóalj is közreműködött.

A visszatért területeken megalakítottak három gyalogezredet⁶²¹. Hat határvadász-zászlóalj (a 17., 19., 18., 27., 28., 30.) állományából jött létre a nagyváradai 25. honvéd gyalogezred. Az ezredparancsnokság Nagyváradra települt. A Szegedi 17. 18. határvadász zászlóaljok századai alkották az I. zászlóaljat⁶²² Nagyváradon. A Kassai 28. és a Sátoraljaújhelyi 27. határvadász zászlóalj alakulatokból a II. zászlóalj állt fel Szilágysomlyón. A Kevermesi 19. és a Makói 30. határvadász zászlóalj egységeiből a III. zászlóalj alakult meg Nagykarolyban. Az ezred tüzérségét a 17., 27., 28., 19. határvadász zászlóalj hegyi ütegei alkották, amelyek Zilah városában települtek. Az ezred árkász százada Szatmárnémetibe került.

Szintén hat határvadász-zászlóalj (6., 7., 8., 9., 12., 13.) állományából állt fel a 26. gyalogezred Désen. A Dési 26. honvéd gyalogezrednél az ezredparancsnokság Désen, illetve a II. zászlóalj amely a 8. Galántai, a 9. Somorjai határvadász zászlóalj alakulataiból állt fel. Az I. zászlóalj a 6. Lévai, a 7. Érsekújvári határvadász egységekből szerveződött Kolozsvárott. A III. zászlóalj Besztrecén állt fel a 12. Nagykanizsai és a 13. Gyékényesi határvadász alakulatokból. Az ezred tüzérségét ugyanezen alakulatok - *kivéve a 12. határvadász zászlóaljat* - hegyi ütegei alkották. Az 1. és 2. üteg Szamosújváron a 3. üteg Désen került elhelyezésre. Az ezred árkász százada Szatmárnémetibe települt.

⁶¹⁸ A határvédelem megszervezését Nagy Vilmos gyalogsági tábornoknak 1940. október 26-án és 29-én kiadott rendeletei szabályozták. A passzív határvédelem biztosítása érdekében a VI. hadtestet (székhelye: Kolozsvár) a pécsi 4. határvadász-dandárral, a VII. hadtestet (Marosvásárhely székhellyel) a beregszászi 7., a komáromi 2. és a sátoraljaújhelyi 3. határvadász-dandárral erősítették meg.

⁶¹⁹ Békében a hadtestparancsnokság is kettős feladatot látott el: mint magasabb parancsnokság, és mint felsőfokú katonai területi hatóság működött.

⁶²⁰ A katonai szervezés irányítását a Honvéd Vezérkar főnöke megbízásából a Nagy Vilmos gyalogsági tábornok parancsnoksága alatt álló 1. hadsereg-parancsnokság végezte. Az első lépésben meghatározott területbiztosító feladatokkal a VI., a VII. és a gyorshadtestet, illetve a hadsereg-parancsnokságnak közvetlenül alárendelt 1. és 2. gépkocsizó dandárt bízták meg. Feladatuk az Erdélybe települő és ott végleg berendezkedő katonai alakulatok és szervek felvonulásának, az erdélyi területeken tevékenykedő Erődleszerelő Parancsnokság és a különböző építő és karbantartó műszaki alakulatok működésének biztosítása volt.

⁶²¹ A gyalogezred szervezetileg az ezredtörzsből, az ezredközvetlen alakulatokból és három zászlóaljból állt, az ezred számozása arab, a zászlóalj pedig római számokkal történt. A jelölésben először az ezred száma volt kiírva majd egy „per” / jel után a zászlóalj számozása következett, pl. 25/III. zászlóalj vagy 26/II. zászlóalj. Az ezredtörzs az ezredparancsnokból, az ezred 1. és 2. segédtszektéből, a Gazdasági Hivatal főnökéből, a vonatparancsnokból, az ezred vezető orvosából és ezred állatorvosból valamint a tábori lelkészekből álltak, a hadműveleti területre vonulás előtt a csapatcsendőr tiszt státuszt feltöltötték.

⁶²² A zászlóalj a zászlóalj törzsből és három puskás és egy géppuska századból (később nehézfegyver századra módosult a megnevezése) álltak. A zászlóalj törzsbe a zászlóaljparancsnok mellett a zászlóalj segédtszekt, a Gazdasági Hivatal főnöke, a vonatparancsnok, a zászlóalj orvosa és a távbeszélő szakasz parancsnoka tartozott. A századok számozása szintén arab számmal történt az I. zászlóaljban: 1., 2., 3. század, a II. zászlóaljban: a 4., 5., 6., a III. zászlóaljban pedig a 7., 8., 9. század. Sok esetben csak az ezred és a század számát írták ki, mivel abból lehetett tudni a zászlóaljat is, pl. 25/9. század vagy 27/3. század stb. A századok négy szakaszra tagozódtak, amelyek római számozást kaptak. A géppuskás század egy géppuskás, egy páncéltörő ágyús és egy aknavető szakaszából állt.

Szintén hat határvadász-zászlóalj (1., 4., 5., 14., 15., 29.) állományából a Marosvásárhelyi 27. gyalogezredet állították fel. Az ezred I. zászlóalja a 14. Szigetvári, a 15. Villányi határvadász alakulatokból szerveződött meg Sepsiszentgyörgyön. A II. zászlóalj Székelyudvarhelyen alakult meg a 4. Losonci, az 5. Ipolysági egységekből. A III. zászlóalj és az ezredparancsnokság Marosvásárhelyen települt. A III. zászlóaljat a 1. Rimaszombati és 29. Rozsnyói határvadász zászlóaljak felosztott állományából alakult meg. Az ezred tüzérsége Marosvásárhelyen települt, ütegeit a 15., 5., 1. határvadász zászlóalj ütegei alkották. Az ezred árkász százada Szatmárnémetibe települt.

Az 1. hadsereg-parancsnokság és a neki alárendelt seregtestek működése az új hadtest megalakításával befejeződött, visszatértek békehelyőrségeikbe. Feladatkörüket a IX. Kolozsvári hadtestparancsnokság vette át. Az új hadrend szerint a hadtest három 2 ezredes dandárral, gyalogdandár-parancsnoksággal.⁶²³ a Nagyvárad 25. a Dési 26. és a Marosvásárhelyi 27.-el és különböző a nekik alárendelt alosztályokkal rendelkezett volna. A dandárok állományát a már említett 18 megszüntetett határvadász-zászlóalj leadott és átszervezett állománya adta. A tervezett három seregtestből, a szűkös erőforrások miatt, csupán kettőt sikerült hadrendbe állítani. A dandárok egy-egy gyalogezrede és tüzérosztálya mozgósítás esetén ikereződött. A békehadrendben szereplő hadtest-kötelékbeli gyalogezredekől és tüzérosztályokból az ezred parancsnokhelyettes, illetve az osztályparancsnok-helyettes vezetésével kivált a tényleges állomány fele felállította a gyalogezred ikerezredét, amelynek hadrendi száma harminccal magasabb volt, és egy másik tüzérosztályt. A tüzérosztályok hadrendi számukat megtartva két osztályos tüzérezreddé alakultak át.

⁶²⁴

A hadtest-közvetlen alakulatokat⁶²⁵ nagy nehézségek árán tudták felállítani, az ország egész területéről helyezték át alakulatokat. A Gyorshadtest kötelékéből a Nagyszőlősi 14. kerékpáros zászlóaljat Kolozsvára, a Nyírbátori 13. kerékpáros zászlóaljat Szilágysomlyóra helyezték. A Munkácsi 3. huszárezredet, a budapesti 1. lovas tüzérosztályt Nagyváradra helyezték. Ide települt a IX. hadtest fogatolt vonatosztályának két oszlópa, amely újonnan állt fel. Az Esztergomi VIII. utászzászlóaljat Szatmárnémetibe helyezték. Ide vonták össze az erdélyi gyalogezredek 25., 26., 27. árkászszázadait is. A munkácsi 1. hegyi dandárparancsnokságot az 1. hegyi híradószázadot, és az 1. hegyi vonatosztályt Máramaroszigetre helyezték át. Ide települt át Tiszakirváról az a 1. hegyi utászszázad. Az 1. hegyi tüzérosztály parancsnokságot itt állították fel. A Munkácsi 1. hegyi páncéltörő ágyús század, és az 1. hegyi lovasszázad Nagybányára települt. A budapesti VII. utászszázad és a 3. gépkocsizó utászszázad Désen került elhelyezésre.⁶²⁶ Az un. „Fővezérség közvetlen„ alakulatok is települtek Erdélybe. A budapesti 101. híradó ezred II. zászlóalja Nagyváradra, a Komáromi 105. honi légvédelmi osztály Szamosfalvára került új helyőrségbe. A honvéd légierő sem maradt ki a „terület benépesítéséből.” A Szamosfalvai repülőtéren települt a 2/II. vadász repülőosztály 3. és 4. vadászrepülő százada.⁶²⁷ A 4. repülőüzemanyag raktár Zsibón települt. A hadtest közvetlen alakulatok tervezett felállítása tovább folytatódott. Az alakulatok a hadtestük római számát kapták meg. A gyalogdandárok 1942. február

⁶²³ A gyalog dandár 1938-1942 között a Honvédség legkisebb hadműveleti egysége volt. A békehadrendben csak a gyalogdandár parancsnokának legszűkebb törzse szerepelt. Maga a gyalogdandár csak mozgósításkor állt fel.

⁶²⁴ A gyalogdandár magja az anya-és az ikerezredből álló két gyalogezred és a két tüzérosztályból szervezett tüzérezred lett, amelyeket a mozgósításkor behívott tartalékosokkal hadilétszámmra töltöttek fel. A gyalogdandár működéséhez szükséges támogató-és kiszolgáló alakulatokat a területileg illetékes hadtest szakcsapatai állították fel tényleges állományukból és a bevonuló tartalékosokból. Mozgósítás esetén minden hadtest három gyalogdandárt állított fel.

⁶²⁵ Egy hadtest békében az alábbi csapatokkal rendelkezett: 3 gyalogezred, 1 huszárszázad, 3 táborig tüzérosztály, 1 gépkocsizó tüzérosztály, 1 tüzér mérőszázad, 1 légvédelmi tüzérosztály, 1 utász zászlóalj, 1 híradó zászlóalj, 1 fogatolt vonatosztály, 1 gépkocsizó vonatosztály, 1 közérdekű munkaszolgálatos zászlóalj.

⁶²⁶ A VII. és a VIII. utászzászlóalj csak 1941 októberéig maradt ezen, helyőrségekben. Itt a IX. hadtest újonnan felállított műszaki alakulatainak a kiképzését látta el.

⁶²⁷ Amikor a front elérte Erdély területét táborig repülőterek voltak Nagyváradon, Marosvásárhelyen, Lövéren, Görgényoroszfalván, és Szászbudakon. Az utóbbi hármat a német légierő használta.

17-én könnyű hadosztály elnevezést vették fel.⁶²⁸ Évek során egyre több város laktanyája népesült be. 1943. október 1-jén a 25. könnyű hadosztályt gyaloghadosztállyá⁶²⁹ szervezték át.

Honvéd gyalogzászlóaljok határvédelmi feladatokkal

A dandárok alárendeltségében lévő gyalogezredek egy-egy zászlóalját (nagyváradai 25/I., a kolozsvári 26/I. és a sepsiszentgyörgyi 27/I. zászlóaljat) különleges határvédelmi feladatokkal bízták meg, s ezért magasabb állományon tartották őket. Ezt a lépést elsősorban a Román Királysággal szemben húzóódó, sebezhetőbb dél-nyugati határvonal tette szükségessé.

Határvédelem- határbiztosítás

1940. december 1-től a határvédelmet a határvadász alakulatok látták el, amelyek betagolódtak az erdélyi biztosító erőkbe. A IX. hadtest kiegészítési területén, Váradlestől a Borsai-hágóig 7 határvadász-zászlóalj (a 22., 23., 34., 24., 32., 21., 33.), és három újonnan felállított határvadász portyázó osztály: 59., 61., és a 60. tevékenykedett. A 2. határvadász zászlóalj a VIII. hadtest (Kassa) és a 8. határvadász dandár (Munkács) alárendeltségébe tartozott. Az 1943. évi átszervezéskor két portyázó osztály kapott egy utász századot. Így állt fel Kolozsváron a 60. és a 61. határvadász utász század.

Határvadász zászlóaljok

A 22. határvadász zászlóalj (parancsnoksága Debrecen) is részt vett a bevonulásban. Határbiztosító feladatokat látott el a demarkációs vonalon. Parancsnoksága, századai és a zászlóalj közvetlen Besztercére települtek. A portyázószázad parancsnoksága Mezőszentmihálytelkén, majd Tekén volt.

A 23. határvadász-zászlóaljat Mátészalka székhellyel állították fel. A zászlóalj is részt vett a bevonulásban. 1940. szeptember 13. és november 20. között határbiztosító feladatokat látott el a demarkációs vonalon. A zászlóaljat véglegesen Észak-Erdélybe helyezték. Marosvásárhelyre települt és kijelölt határvédelmi területe a Mezőség keleti peremétől Székelyvéckéig terjedt. Az 1-3. századai szintén Marosvásárhelyen állomásoztak.

A 34. határvadász zászlóalj parancsnoksága Tiszaújlakon nyert elhelyezést. A zászlóalj is részt vett a bevonulásban. 1940. szeptember 13. és november 20. között a zászlóalj határbiztosító feladatokat látott el a demarkációs vonalon. Parancsnoksága, századai és zászlóaljközvetlen alakulatai, és a portyázó századparancsnoksága Székelyudvarhelyen állomásoztak.

A 24. határvadász-zászlóaljat Beregszász székhellyel állították fel. Később Huszton állomásozott. Az erdélyi bevonulás menetcélja Sepsiszentgyörgy volt. Szeptember 13. és november 20. között a zászlóalj határbiztosító feladatokat látott el a demarkációs vonalon. A zászlóalj parancsnokságát, a 3. puskásszázadát, géppuskás-századát, ütegét és közvetlen csapattesteket Kézdivásárhelyre, 1. századát Bereckre, 2. századát pedig Sósmezőre helyezték át. A 24. határvadász-zászlóalj portyázó százada a Nagypatak-Kommandó-Sósmező- Lóberc-havas vonalon helyezkedett el.

A 32. határvadász zászlóaljat az erdélyi területek visszacsatolása után véglegesen Észak-Erdélybe helyezték. Parancsnoksága Szeghalomról Csíkszeredára a Mikó várba majd új laktanyája elkészülte után Gyimesfelsőlokra települt. Szintén ide települt a 3. század, és a zászlóalj málházott hegyi ágyús ütege. Az 1. század székhelye Úz völgye, a 2. századé Gyimesbükk lett. A zászlóalj kijelölt

⁶²⁸ Lényegében a gyalogdandáréval azonos két gyalogezredből, egy fogatolt tüzérezredből és hadosztály - közvetlen alakulatokból álló seregetest. A szervezet, az állomáshely és a hadrendi szám változatlan maradt. Az elnevezés megváltoztatásának az oka, hogy a 2. magyar hadsereggel a keleti frontra kivonuló 9 kétezredes seregetest a német hadvezetés előtt nagyobb harcértékűnek tűnjön, mint amelyet valójában képviselt.

⁶²⁹ A könnyű hadosztályok átszervezésével három gyalogezredből, négy táborig tüzérosztályból és megerősített hadosztály - közvetlen alakulatokból álló gyaloghadosztályokat állítottak fel. A budapesti I. hadtest kivételével - amely csak közigazgatási funkciókat látott el - minden hadtest alárendeltségébe egy - egy gyaloghadosztály került. A gyaloghadosztályok béke idején is csaknem hadi létszámon álltak, így a mozgósítást követően rövid időn belül elérhették a menetkészültséget. A gyaloghadosztályokat egyes könnyű hadosztályok megszüntetésével, személyi és anyagi eszközeik összevonásával hozták létre. A IX. hadtest 25. gyaloghadosztályát a 25. nagyváradai és az 1. budapesti könnyű hadosztály állította fel. A 27. könnyű hadosztály ideiglenesen megmaradt kétezredes seregetestnek a Székely Határvédelmi Erők kötelékében.

határvédelmi területén fő feladatának a Kárpátok főbb átjáróinak lezárását jelölték ki. Fokozottan ellenőrizték az Úz és a Csobányos völgyét és a Gyimeseket. A régi székely hagyományokra való tekintettel a zászlóalj elnevezését a 32. székely határvadász zászlóaljjá változtatták.

A 21. határvadász-zászlóaljat parancsnoksága Berettyóújfalun székelt. A zászlóalj nem vett részt az Erdélyi bevonulásban. Az erdélyi területek visszacsatolása után a zászlóaljat Berettyóújfaluról véglegesen Észak-Erdélybe, Gyergyótölgyesre helyezték. A zászlóalj kijelölt határvédelmi területén fő feladatának a Kárpátok főbb átjáróinak lezárását jelölték ki. Fokozottan ellenőrizték a Békás és a Tölgyesi-szorosokat. A zászlóalj elhelyezkedése a bevonulás után: parancsnokság és a 3. század Gyergyótölgyesen, az 1. század Almásmezőn, a 2. század Bélboron. Portyázó század parancsnoksága és a zászlóalj közvetlenül Gyergyótölgyesen kerültek elhelyezésre.

A 33. határvadász zászlóaljat az erdélyi területek visszacsatolása után Észak-Erdélybe helyezték. Parancsnoksága Nyíradonyból Besztercére települt, ideiglenesen. Állandó székhelyét Tihucán jelölték ki, de ott még nem volt laktanya, ahova települtek volna. Az 1. század Besztercére, a 2. század Tihucára, a 3. század Nagyilván települt. 1943. október 1-vel a zászlóaljat hegyivadász zászlóaljjá szervezték át mely során az új elnevezése a 33. hegyi-vadász zászlóalj lett, és a parancsnokság áttelepült Borgóprundra.

A 2. határvadász-zászlóalj eredeti állomás helye Rimaszombat volt. 1938-ban állomáshelyét Aknaszlatinára helyezték át. Észak-Erdélyi bevonulás után a parancsnoksága Borsára települt. Feladata a Borsai hágó lezárása volt. Továbbra is a VIII. (Kassai) hadtest 8. határvadász dandár (Munkács) alárendeltségébe tartozott. Portyázó századainak 2/1. Borsa, 2/2. Felsővisó lett az állomáshelye. A zászlóaljat 1943-ban hegyivadász zászlóaljjá szervezték át.

Határőrzés- határportyázó századok és őrsök elhelyezése

A tényleges határőrzést a portyázó századok végezték. A portyázó század századparancsnokságból és őrsökből állt. Az őrsök állandó járőrmenetekkel végezték a határvonal figyelését. A századok vagy a határvadász zászlóaljak alárendeltségében voltak, vagy két század fölé osztályparancsnokságot szerveztek. Ez általában a kiutalt határszakasz hosszával és rendelkezésre álló erőttől függött. Az őrsök általában tiszthelyettes vezetésével működtek. A tisztek vezetése alatt lévő őrsöket tiszti őrsöknek nevezték. Kis őrs, ideiglenesen kikülönített őrs volt, általában hegyvidéken hozták létre. Az őrsök elhelyezésének megnevezése a mindenkor rendelkezésre álló térképen szereplő névmegírás szerint történt.⁶³⁰

A Nagyváradi 61. határportyázó osztályparancsnoksága és 1. százada a határ őrzést Váradlesnél vette át a Nagyszalontai 20/2. századtól. Az osztály felelőségi körlete Jándremetéig tartott. A 61/1. század alá hat őrs tartozott: 1.Váradles, 2.Oláhapáti, 3.Nagyvárad-Belényesi úton, később Vadászpuszta megnevezés szerepel.⁶³¹ 4.Alkér, 5.Mezőszakadát, 6.Mezőtelki. A 61. osztály és az 1. század parancsnoksága Nagyváradon települt. A 2. század hat őrssel rendelkezett: A századparancsnokság Réven települt. A század őrsői: 1.Esküllő, 2.Gálosháza, 3.Bertény, 4.Vársonkolyos, 5.Glimea 841. háromszögelési pont,⁶³² 6.Jándremete körzetébe települtek. 1941-ben az őrsök közül négynek az elhelyezése módosult: 1.Körösbarlang (Pestera), 2.Rikosd, 3.Rév. 4. marad Vársonkoly. 5.Glimea

⁶³⁰ Ezért igen változatos névmegírással találkozunk. A rendszeresített 75 000 méretarányú térkép névírását vették alapul. A korabeli dokumentumokban a térképszelvény száma mellett mindig szerepel a kiadás éve is. A könyvészeti adatoknál (Csima J.) is eltérő névmegírással találkozunk. Az őrsök beazonosításához elsősorban a 75 000 méretarányú térkép használható. Az őrsök ismertetésénél az 1942/43. évi állapotot ismertetjük. A háború alatt készített 1: 50 000 méretarányú térképek nyomtatása már 1943-ban megkezdődött. Azonban e színes, szintvonalas térképek névrajza „szellős”. Külterületek megírása sokszor hiányzik.

⁶³¹ Vadászpuszta a Nagyvárad -(Váradszentmárton)-(Felixfürdő)- Almamező (Hidiselul de Jos) -(Pusztahollód) úton található, a Lanka patak völgyében, Kardótól K-re. A névírás az 1: 25 000 méretarányú térképen szerepel (5268/1). Az 50 000 térképen (5268/NY) a 169. őrház névírás szerepel, 600 m-re a határtól.

⁶³² Ez a földrajzi megírás a 1: 75 000 méretarányú térképeken szerepel (5269). Az 1: 50000 méretarányú térképeken (5269 NY) név nélkül 842.6 háromszögelési pontként van jelölve, a Barátka-Erdődámos (Damis) úton nyugatra. A határvonaltól 200 méter távolságban található.

841.háromszögelési pontról ideiglenesen Barátka településre helyezték az őröt, 6.Jádremete maradt.

A 60. portyázó osztály parancsnoksága Kolozsvárott települt. Az osztály három százada 1940-ben 19, 1941-ben 20 őrrel Jádremetétől Szék városáig biztosította a határszakaszt. A 60/1. századnak hét őrse volt: 1. Lunka tanya (Viságmező)⁶³³, 2.Sebesvár Dél⁶³⁴, 3.Magyarókereke, 4.Kalotaszentkirály, 5.Erdőfalva, 6.Pányik (Gyerőfalva), 7.Egerbegy körzetben. A századparancsnokság Bánffyhunyon volt. 1941-ben még egy őrrel bővült. Kalotaszentkirály és Erdőfalva közé 5. sorszámmal bekerült Jákótelke. A 60/2. század parancsnoksága Kolozsváron volt. Örsei: 1. Gyalu Dél, 2. Szászlóna Magyarlóna⁶³⁵, 3.Kolozstótfalu, 4.Erdőfelek Észak műút⁶³⁶, 5. Kolozsvártól Györgyfalvára vezető úton 478.magassági pont⁶³⁷, 6.Tamasy tanya⁶³⁸, 7.Kolozskara, 8. Kolozs Dél⁶³⁹. Körzetébe települtek. A 60/3. század parancsnoksága Székre települt, négy őrse volt: 1.Magyaros (Kiskátyán)⁶⁴⁰, 2.Vajdakamarás, 3.Magyarpete, 4.Vasasszentgotthárd településeknél.

Az un. „Göring könyöknél”⁶⁴¹ a 22. határvadász zászlóalj portyázó százada biztosította a határt. A századparancsnokság Mezőszentmihálytelkén, később Tekén helyezkedett el. Hét őrse: 1.Melegföldvár, 2.Budatelke, 3.Mezőkecsed, 4.Völgy pusztá⁶⁴², (1942-től ideiglenesen Nagynyulason került elhelyezésre), 5.Septér, 6.Mezőörményes, 7.Mezőszentmárton körzetében települtek.

A 23. Marosvásárhelyi határvadász zászlóalj portyázó századának 10, később 13 őrse Mezőrűcsétől Székelyvecéig biztosították a határt. Az őrök: 1.Mezőrűcs, 2.Mezősámsond, 3.Mezőbánd, 4.Mezőbergenye, 5.Nyárádtő, 6.Nagyteremi, 7.Székelycsóka, 8.Balavásár, 9.Nagykend, 10.Székelyvécke. 1941-ben még egy őröt létesítettek Mezőbergenye és Nyárádtő között 5. sorszámmal Csittszentiván körzetében. A Balavásári őr átkerült Kóródra. 1943-ban Nagyteremi és Székelycsóka között 8. számmal felállt a Kistermi őr. Székelyvécke után 13. számmal felállt egy őr Budabérc Nyugat 415.magassági pont⁶⁴³ körzetében.

A Székelyudvarhelyi 34. határvadász zászlóalj portyázó százada hat őröt állítottak fel: 1.Nagysolymos, 2.Székelykeresztur, 3.Matisfalava, 4.Kányád, 5.Homoróddaróc, 6.Székelysombor településeknél voltak. 1941-ben Székelykeresztur és Matisfalva között 3. sorszámmal felállt egy őr Kisgalambfalvánál.

Az 59. portyázó osztály két századparancsnokságból és 7 őrből állt, felelőségi területe Felsőrákostól-Bikfalváig terjedt. Az osztályparancsnokság először Sepsibükszádra, később Tusnádfürdőre települt. Az 59/1. század parancsnoksága Barótra települt, őrsei: 1.Felsőrákos, 2.Miklósvár, 3.Bölon

⁶³³ Luka tanya a 75 000 térképen szerepel. Az 50 000 méretarányú térképen (5269 K) Viságmező néven szerepel. A Drága patak völgyében Nagysebestől DK-re. A román oldalon Viság (Visagu) a legközelebbi település.

⁶³⁴ Sebesvár település a határtól 5 km található a Sebes patak völgyében. Sebesvár és a Székelyjő (Saceau) közötti utat ellenőrizte.

⁶³⁵ Az újabb térképeken Magyarlóna. 1899-ig Szászlónának hívták. (5371/NY)

⁶³⁶ Aromán kézben maradt Erdőfelek (Feleac)- Kolozsvárt összekötő műúton, 2 km-re. (5371/K)

⁶³⁷ Györgyfalva (Georgheni)-Kolozsvártól 12 km-re DK-re található. Az 50 000 térképen 477. magassági pont van írva. (5371/K)

⁶³⁸ Tamasy tanya csak a 75 000 méretarányú térképeken szerepel, Dezmértől Ny-ra 1, 5 km-re. Az 1:50 000 méretarányú térképen már, mint Dezmér külterületén szerepel, név nélkül.

⁶³⁹ A Kolozs- Mezőőr (Juriul de Campie) úton állt fel. Kolozsvártól 12 km-re.

⁶⁴⁰ Magyaros a Gyéres patak mellékpatakján lévő település közigazgatásilag Kiskályán része. A patak túlsó (román) oldalán lévő Magyarkályán (Cainau) településsel ma már összenőtt.

⁶⁴¹ Göring könyök: A második bécsi döntéskor 1940-ben kijelölt határvonalon Nyárádtőtől egy Kolozstótfalunál végződő, fordított U-alakú horpadás ékelődött be az ország testébe, a kissármási földgázlelőhely német érdekeltsege miatt. Korabeli szóhasználatnál ezt a beékelődést nevezték „Göring könyöknek”, „Göring-hasnak”, vagy „Ribbentrop-könyöknek.” (Suba J.)

⁶⁴² Völgypusztá csak a 75 000 méretarányú térképeken szerepel, Nagynyulas és a román oldalon maradt (Mező) Köbölkút (Fantania) közötti úton Nagynyulastól 4 km-re. Az 1:50 000 méretarányú térképen már nem szerepel a megírás.

⁶⁴³ Ez az őr a Csöb és Székelyhidegkút közötti Csöp patak völgyében haladó utat ellenőrizte, Csöbitagház tanyától k-re.(5474/NY)

körzetében voltak. A 59/2. század örsei: 1.Előpatak, 2.Ilyefalva, 3.Kökös, 4.Bikfalva településeknél található. A századparancsnokság Sepsiszentgyörgyön került elhelyezésre.

A Kézdivásárhelyi 24. határvadász zászlóalj portyázó századának örsei Nagypataktól-Sósmezőn át egészen a Lóbérc havasáig őrizték a határt. A századnak négy örse, és 9 kisörse volt: 1.Nagypatak (határvadász örs), 2. Zágon (határvadász örs), Koliba⁶⁴⁴ (határvadász kisörs), 3.(Gyulafalva)-Kommandó (határvadász tiszti örs), 1086 mp. fűrésztelep (határvadász kisörs), Basa asztal 1652 magassági pont (határvadász kisörs), Meszták tető 1214 D-re Kutna patak völgye 699 magassági pont (határvadász kisörs), Clabuoul 1360 magassági pont, DK-re Fnzw H.⁶⁴⁵ 1201 magassági pont (határvadász kisörs), Fnzw H. 1082. magassági pont (határvadász kisörs), Sósmező (határvadász tiszti örs), Fnzw H. (Kishavas) (határvadász kisörs), Sallanc patak völgye Hg.H⁶⁴⁶.537.(határvadász kisörs), és Fnzw H. Nagy Sándor 1555 magassági pont (határvadász kisörs).

A Csikszeredai 32. határvadász zászlóalj portyázó százada 5 örssel és 8 kihelyezett örssel biztosította határt. Felelőségi területe a északon 836. magassági ponttól délre Lóbércig húzódott. Örök elhelyezése: Lóbérc (határvadász kis örs), 1.Zollant-Úz-völgy (határvadász tiszti örs), 2.Csobányos völgy Fnzw H.789 magassági pont (határvadász örs), Pricskető Fnzw H.623. magassági pont (határvadász kis örs), Sósmező ⁶⁴⁷(határvadász kis örs), 3.Csügés (határvadász tiszti örs), Fehérbükk 1793. magassági pont⁶⁴⁸ (határvadász kis örs), 4.Gyimesbükk (határvadász tiszti örs), Csülemér 1651. magassági pont Fnzw. (határvadász kis örs), Lapossarok 1604. magassági pont (határvadász kis örs), Arista Tarkutei 1376.⁶⁴⁹ magassági pont (határvadász kis örs), 5.Mihályszállás 1467. magassági pont (határvadász tiszti örs), 836. Dél Crucea Risie D. ⁶⁵⁰(határvadász kis örs).

A 21. határvadász zászlóalj portyázó századparancsnoksága Gyergyótölgyesre települt. A négy örs 9 örsöt különített ki a havasok védelmére: Csipkés 1359 magassági ponttól Keletre 856 háromszögelési pontnál (határvadász kis örs), 1.Gyergyóbékás (Almás mező) (határvadásztiszti örs), Bisztra patak (határvadász kis örs), Hegyes 1503 magassági ponttól Keletre 767. magassági pont (határvadász kis örs), 2.Tölgyes Poljanától Nyugatra 500 m-re 637.háromszögelési pont. (Csisacs) (határvadásztiszti örs), Ptr. Rosie 1510. magassági pont (határvadász kis örs), Bristriciora patak 952. magassági pont (határvadász kis örs), 3.Bisztrica völgy elágazás 764. magassági pont (határvadász örs), Tiblesul mr. 1668 magassági pont (határvadász kis örs), Neagra völgy Gnd Ksr.⁶⁵¹ (határvadász kis örs), 870 magassági pont (fűrésztelep) (határvadász kis örs)⁶⁵², Vrf. Paltinisu nyugatra 1342. háromszögelési pont (határvadász kis örs), 4.Gyergyóbélbor (határvadásztiszti örs).

A 33. Besztercei határvadász zászlóalj portyázó százada 3 örse és 8 kikülönített örssel biztosította a kiutalt határszakaszt Aranyos Beszterce völgyétől délre. A század parancsnokság Besztercén volt. Az örök: Kelemen Cserbükk 1961.háromszögelési pont (határvadász kis örs), Peatra Rosie Gnd P. (határvadász kis örs), 1.Valea Neagra 1063 magassági pont FzW.H. (határvadásztiszti örs), 1149 magassági pont (határvadász kis örs), 969. vasúti őrház (határvadász kis örs), 2. Báránykő (Borgói

⁶⁴⁴ Coliba néven a 75 000 méretarányú térképeken szerepel (5776) Korong 1174magassági ponttól ÉÉny-ra a Rozsdáspatak völgyében. A térkép itt egy gazdasági vasutat jelöl.

⁶⁴⁵ Fnzw, vagy Fnzw H = vámőrház térképi megírás rövidítése.

⁶⁴⁶ Hg.H.= erdőőrház térképi megírás rövidítése.

⁶⁴⁷ Ilyen név nem található a térképen. A körzetben van egy S.M. = Säge Mühle (fűrésztelep) jelölésű objektum megírás a Szulca (Sulta) patak völgyében a határon, ahol a Kerekes patak a Szulcába ömlik.(5376).

⁶⁴⁸ Ilyen néven csak 75 000 méretarányú térképeken szerepel (5376). Az 50 000 térképen név nélkül Apahavastól D-re 1298,4 magassági pontként van megírva.

⁶⁴⁹ Az 50 000 méretarányú térképen Tarkó 1367 van írva (5376//K)

⁶⁵⁰ Ilyen néven csak 75 000 méretarányú térképeken szerepel (5376). Az 50 000 térképen név nélkül Meleghavastól D-re 1060,6 magassági pontként van megírva, a Barátos patak oldalában.

⁶⁵¹ Gnd Ksn = Gendarmerie Kasarne= Csendőr laktanya rövidítése, a Gnd P.=Grandarmerie Post =csendőrorhely rövidítése, illetve még használták a Kord. P.=Korden Posten (Kordon őrhely) megírást.

⁶⁵² A 75 000 méretarányú térképeken a Kord. P. megírás szerepel. Vagyis a régi őrhelyet aktiválták.

szoros) (határvadásztiszti őr), Itt először a 1940-ben Baranyköz vasútállomáson volt az őr elhelyezve. 1096 magassági pont (Útkönyök) (határvadász kis őr), Párva Keletre 889 magassági pont⁶⁵³(határvadász kis őr), Valea Kosna völgy (határvadász kis őr), 3.Kozna (határvadásztiszti őr), és Vrf Valfil 1591.(határvadász kis őr). 1944. szeptemberében a 33. határvadász portyázó század, mint önálló egység megszűnt.⁶⁵⁴

A 2. határvadász zászlóalj a VIII. hadtest területén a 8. határvadász dandár alárendeltségében volt. Határőrizeti területe Aranyos Beszterce völgyétől Északra Tiszabogdányig terjedt. A 2/1. portyázó század parancsnokság Borsán került elhelyezésre.

2/1. portyázó század kilenc kihelyezett őrrel. Biztosítási területe Lafta Stincului-tól Ladescul Aranyos Besztercéig. Parancsnoksága Borsán volt. Következő helyeken kerültek őrök telepítésre: Aranyos Beszterce völgy 900 magassági pont (határvadász kis őr), Radnalajosfalva (Kirilbaba)(határvadász kis őr), 1.Cibó [patak torkolata](határvadásztiszti őr), Par.Damoasei és a Cibo patak összefolyása 1275 magassági ponttól Északra (határvadász kis őr), D.Ormul1547.magassági ponttól Keletre 2400m-re (határvadász kis őr), 1247 magassági pont (Cimbroslawa -tól ÉK-re) (határvadász kis őr), 1151 magassági pont (határvadász kis őr), 1478. (határvadász kis őr), 1554. magassági pont (határvadász kis őr). A belső területeken a 2.La Fta Stincului 1756 háromszögelési pont (határvadász tiszti őr), A 2/2. portyázó század parancsnokság Felső Visóra települt. Örsei: Comanowa 1737. magassági pont (határvadász kis őr), később Kamen 1722. magassági pont, 1600. magassági pont (határvadász kis őr), 1.Macarlau (határvadász tiszti őr), ,Vrf. Suligul 1694 magassági pont (határvadász kis őr), 2. Bardu ÉK. Utelágazás (határvadász őr), Budyowska mala 1678.magassági pont (határvadász kis őr), 3.Luhi (határvadásztiszti őr), Ladescul 1590 magassági pont (határvadász kis őr), Kapilas 1599 magassági pont (határvadász kis őr).

Ez után az őrök elhelyezkedésében minimális változások történtek.

Három határvadász zászlóaljat amelyek nem hegyi terepen diszlokáltak a 69. Marosvásárhelyi határvadász ezredbe vonták össze. Alárendeltségében: a 22. határvadász zászlóalj (Beszterce), 23. határvadász zászlóalj (Marosvásárhely), 34. határvadász zászlóalj (Székelyudvarhely), 69. határvadász tüzérosztály (Marosvásárhely). 1943. május 1-én a 69. határvadász-ezred parancsnokságát alárendelték a Székely Határvédelmi Erők Parancsnokságának.

Határvadászok hegyi felszereléssel – hegyi határvadászok

Azon határvadász zászlóaljak, amelyek magas fekvésű, nehéz, hegyi terepviszonyok között helyezkedtek el, átszervezték a hegyi harcoknak megfelelően és hegyi felszereléssel látták el. Megszüntették a zászlóaljak kerékpáros századait. A fogatolt hegyi ágyús ütegeket málházottá, alakították át. Ezek a 21. (Gyergyótölgyesi) a 32. (Csikszeredai), a 33. (Tihuca) és 24. (Kézdivásárhelyi) határvadász zászlóaljakat érintette. Ezen négy zászlóaljat irányítás végett a Gyergyószentmiklósról települt sátoraljaújhelyi 9. határvadász-dandár parancsnokság (parancsnok: Lánghy Emil tábornok) alárendeltségébe helyezték. (A dandár 3-as hadrendi számot viselte. Erdélybe történő áthelyezése után számozták át 9-esre.) 1941-ben a dandár felállította a 9. határvadász tüzérosztályt. A dandárparancsnokság 1942-ben áttelepült Csikszeredára.

Határvadász zászlóaljak - erőd századokkal

1940-től vette kezdetét az Árpád vonal kiépítése Erdélyben melynek keretében, megkezdtek a Kárpátok átjáróinak háború estén történő lezárásának előkészületeit. Az átjárók lezárására kezdetben 13 erőd századokat állítottak fel, amelyek az adott területet felügyelő határvadász zászlóalj állományából szerveztek meg. Az erőd századokat 1942. október 1-jétől a 9. határvadász-dandárnak

⁶⁵³ Kertecske vasútállomásnál (Suba J.)

⁶⁵⁴ 1944. szeptember 24-én a portyázó századot a Radnai-hágótól Észak-nyugatra eső Sárkány-tető 1892. magassági pontra vezényelték, és itt összevonták a borsai 2/1. és a felsővisói 2/2. erőd századokkal és belőlük megalakult a 67. hegyi határvadász zászlóalj

rendelték alá és annak a védelmi rendszerébe illesztették. 1943-ban újabb erődcsázadokat (összesen 29, és 1 erőd zászlóalj) állítottak fel.

A 2. határvadász zászlóalj 1941. október 1-én állította fel a 2/1. erőd századát Felsővisón, feladata a Visó-völgy lezárása volt. 1942-ben a zászlóalj 2/1.-es erőd századát 2/2.-re számozták át és 2/1. hadrendi számmal új erőd század került felállításra Borsán. Feladata a Borsai hágó védelme volt.

A 21. határvadász zászlóaljnál felállításra került négy erődcsázad. Az erődcsázadok az alábbi helyeken álltak fel: A 21/1. erődcsázad parancsnoksága Gyergyóbékáson, feladata: Békás-szoros lezárása. A 21/2. erődcsázad parancsnoksága Maroshévízen, feladata: Székpatak körüli területek biztosítása. A 21/3. erődcsázadparancsnokság Borszéken, feladata: a Borszéki-hágó lezárása, és a 21/4. erődcsázadparancsnoksága Gyegyótölgyesen, feladata: a Tölgyesi-szoros lezárása. 1943. október 1-vel a Szabolcs-hadrend bevezetésével felállították a zászlóalj 5. és 6. erődcsázadát. A 21/5. erődcsázad parancsnokság Gyegyótölgyesen települt, feladata a Balázsnnyaki hágó lezárása volt. A 21/6. erődcsázad parancsnoksága Palotailván került elhelyezésre, feladatul a maros völgyének lezárását kapta. Az új átszervezéseket követően a zászlóalj új 21/5. és 21/6. erődcsázadainak parancsnokságát átvette az újonnan felállításra kerülő 62. Határvadász portyázó osztag.⁶⁵⁵ A zászlóalj málházott hegyi ágyús ütegét kivonták a zászlóalj alárendeltségéből és az újonnan felállításra kerülő 2. székely hegyitüzérszázadparancsnokságának rendelték alá. Azonban állomáshelye továbbra is Gyegyótölgyes maradt.

A 24. határvadász zászlóalj felállította a 24/1. erődcsázadot, amely az Ojtoz-telepre települt. Feladata az Ojtozi-szoros lezárása volt. 1943. október 1-vel állt fel a 24/2. hadrendi számmal Kászonújfalun a zászlóalj 2. erődcsázada. Feladata az ellenséges erők kijutásának megakadályozása a Kászon völgyéből a Csiki-medencébe. A zászlóalj málházott hegyi ágyús ütegét kivonták a zászlóalj alárendeltségéből és az újonnan felállításra kerülő 1. székely hegyitüzérszázadparancsnokságának rendelték alá. Állomáshelye továbbra is Kézdivásárhely maradt.

A 32. határvadász zászlóalj két erődcsázada 1941-ben került felállításra. A 32/1. erődcsázad Úzvölgy-telepre települt, feladatul az Úz-völgyének lezárását kapta. A 32/2. erődcsázad Gyimesfelsőlókra települt, feladata a Tatros-völgyének lezárása. 1943-ban felállításra került a zászlóalj 3. erődcsázada, a 32/3. hadrendi számmal. Parancsnoksága Gyimesfelsőlokon volt, feladata a Tatros-völgye lezárása. A zászlóalj málházott hegyi ágyús ütegét 1. székely hegyitüzérszázadparancsnokságának rendelték alá. Állomáshelye továbbra is Gyimesfelsőlokon maradt.

1941-ben került felállításra a 33. határvadász zászlóalj négy erődcsázada. Az erődcsázadok következő helyeken álltak fel: a 33/1. erődcsázad parancsnoksága Marosborgón, feladata: Borgói-hágó lezárása. A 33/2. erődcsázad parancsnoksága Nagyilván, feladata: Ilva-völgye lezárása. A 33/3. erődcsázad parancsnoksága Óradnán, feladata: Radnai-hágó lezárása. 1943-ban felállításra került a zászlóalj 4. erődcsázada. 33/4. hadrendi számmal. Parancsnoksága Tihucára települt, feladata: Borgói-hágó lezárása. Ekkor a zászlóaljat hegyivadász zászlóaljjá szervezték át. Erődcsázadait átvette az újonnan felállított 62. (Kisilvai) portyázó osztag.

Székely határvédelmi erők -határőrzászlóaljak

1942. márciusában Észak-Erdélyben felállították a székely határőrséget. Ezen alakulatok a 48-60 éves (III. korcsoportbeli) tartalékosokból álló, milíciarendszerű fegyveres erő volt. Békeidőben csak a keretekkel létező alakulatok alosztályait a székely városok, falvak állították volna fel. Az elképzelés szerint a zászlóaljak felállítása a nagyobb városok és járásek feladata lesz, a nagyobb települések, falvak pedig a századokat és a szakaszokat szervezik meg. A fegyverzetet és lőszeret, az egyenruhát a határőr otthon tárolja. A határőrök harcképességét meghatározott idejű fegyvergyakorlattal kívánták tökéletesíteni. A békeidőben mindössze 9 főből álló határőr-zászlóalj létszáma feltöltés után elérte majdnem az ezer főt. A zászlóaljak szervezésében és kiképzésében szinte a teljes székelyföldi katonai, kiegészítő- és leventeparancsnokság részt vállalt. A legfiatalabb korosztályokat is beosztották, tehát apa fiával együtt vett részt szülőföldje védelmében.

⁶⁵⁵ A 62. portyázó osztályt 1943. évi hadrendben szerepel. Felépítését lásd az 1. hegyi dandárnál.

Ez az erő 20 székely határőr zászlóaljból állott: A zászlóaljok székhelye a következő volt: 1.-2. Gyergyószentmiklós, 3. Ditró, 4. Csíkszépvíz, 5. Csíkszentdomokos, 6. Csíkszereda, 8. Kézdivásárhely, 10. Kovászna, 11.-12. Sepsiszentgyörgy, 13. Barót, 14. Székelyudvarhely, 15. Oklánd, 17. Székelykeresztúr, 18. Parajd, 19. Marosvásárhely, 20. Erdőszentgyörgy, 21. Ákosfalva, 22. Mezőmadaras, 27. Nyárádszereda. Ezen fegyveres erő feladata egy esetleges román támadás esetén a segítség beérkezéséig a határvasdász alakulatok harcának támogatása volt.

A Székely határőrség irányítását az 1942. november 15-én alakult Székely Határvédelmi Parancsnokság látta el. A parancsnokságnak Csíkszereda volt kijelölve állomáshelyül, azonban ideiglenesen Marosvásárhelyen települt. A határvasdász zászlóaljakon kívül a Határvédelmi Erők parancsnokságának a 9. határvasdász-dandár és a 69. határvasdász-ezred is alárendeltségébe lépett. A jobb vezetés érdekében Székely Határvédelmi Erők keretén belül határvasdászcsoporthatárvasdászparancsnokságokat hoztak létre: a 65.-et Gyergyószentmiklóson, a 70.-et Csíkszeredán, a 67.-et Sepsiszentgyörgyön, a 68.-at Székelyudvarhelyen, a 69.-et pedig Marosvásárhelyen.

A 9. Csíkszeredai határvasdász dandár parancsnoksága alá 3 határvasdászcsoporthatárvasdászparancsnokság tartozott. A 65. határvasdász csoportparancsnokság Gyergyószentmiklóstra települt. Alárendeltségében a 21. (Gyergyótölgyesi) határvasdász zászlóalj és az 1. és a 2. Gyergyószentmiklósi, és 3. Ditrói székely határőr zászlóalj tartozott.

A 70. Csíkszeredai határvasdász csoportnak a 32. (Gyimesfelsőloki) határvasdász zászlóalj és a 4. Csíkszépvíz, 5. Csíkszentdomokos, 6. Csíkszereda székely határőr zászlóaljok voltak alárendelve.

A 67. Sepsiszentgyörgyi határvasdászcsoporthatárvasdászparancsnokság alá volt rendelve a 24. (Kézdivásárhelyi) és a 26. (Nagybereznai) határvasdász zászlóaljok. (A 26. Nagybereznai határvasdász zászlóaljat útba indították Sepsiszentgyörgyre megerősítésül.) A két határvasdász zászlóaljat a 8. Kézdivásárhelyi, 10. Kovásznai, 11.-12. Sepsiszentgyörgyi és a 13. Baróti székely határőrzászlóaljok támogatták.

A 9. határvasdász dandár alárendeltségébe tartozott 59. (Tusnádfürdői) portyázó osztály két századdal és 7 őrssel. A határvasdász-zászlóaljok ütegeiből felállították az 1. székely hegyi tüzérosztályt Csíkszeredán. Valamint még a 12 erődalosztály (az erődszakadokat átszervezték és átnevezték).

A 69. Marosvásárhelyi határvasdász ezred megszűnt, leadott állományából két határvasdász csoportparancsnokságot hoztak létre. A 68. Székelyudvarhelyi székely határvasdász csoport alárendeltségében a 34. (Székelyudvarhelyi) határvasdász zászlóalj és a 14. Székelyudvarhelyi, 15. Oklándi, 17. Székelykeresztúri, 18. Parajdi székely határőrzászlóaljok tartoztak.

A 69. Marosvásárhelyi székely határvasdász csoport alárendeltségében a 22. (Marosvásárhelyi), és a 23. (Besztercei) határvasdász zászlóaljok, és a 19. Marosvásárhelyi, 20. Erdőszentgyörgyi, 21. Ákosfalvai, 22. Mezőmadarasi, 27. Nyárádszeredai székely határőrzászlóaljok tartoztak.

A Székely határvédelmi erők parancsnoksága alá tartozott a 2. székely tüzérosztály 4-4 üteggel (állomáshely: Gyergyótölgyes, Dés, Marosvásárhely, Székelyudvarhely), a X. székely légvédelmi osztály (2 üteggel Ditrón), a 2. székely huszár század (ideiglenesen Szilágysomlón nyert elhelyezést), a X. székely utász zászlóalj (Sepsiszentgyörgy), a X. székely híradó zászlóalj és a vonat (Csíkszeredán). A X. szám a Határvédelmi Erők parancsnoksága átszervezésével tervbe vett új hadtest számát jelentette, ami a hadiesemények miatt nem valósult meg.

1943. októberében 8 gyalog és 2 tüzér kiképző tábor létesült, ahol kb. 8000 székely határőr kapott rövid kiképzést. A Székely határőrségnek 1943. októbertől két, 18-19 éves behívottakból álló újoncévfolyma is volt. Az 1944-1945-re tervezett Szabolcs-hadrend azzal számolt, hogy ez az erő az 1943-1944-től kiképzendő fiatal évfolyamokkal megerősödve, a közvetlen határvédelemre kielégítően alkalmas lesz, s az így felszabaduló határvasdász zászlóaljakkal a kétezredes 27. székely könnyű hadosztályt háromezredes gyaloghadosztállyá alakíthatják át. Az erdélyi határvédelmet 1944. okt. 1-től a 26. zászlóaljnyira bővített Székely határvédelem látta volna el. 1944. aug. 24-én az erdélyi szorosok védelmére a Székely Határvédelmi Erők keretében mozgósították a székely zászlóaljakat, amely a határvasdász alakulatokkal részt vett az Erdélyi hadműveletekben.

Hegyi zászlóalj (hegyivadászok) a határvédelemben

A hegyi alakulatokat Kárpátalja birtokbavétele után 1939. október 1-vel állították fel határvadász zászlóaljakból a magas hegységekben vívendő hadműveletek végrehajtására.⁶⁵⁶

Az 1. hegyi dandár új állomáshelye Beszterce lett. 1943-ban a IX. Kolozsvári hadtest alárendeltségébe helyezték. Öt zászlóaljból állt. A 2. Naszódi, a 3. Rahói, a 4. Aknaszlatinai, a 12. Borsai, és a 33. Borgóprudi hegyivadász zászlóaljakból. Alárendeltségébe tartozott a 62. portyázó osztály, amelynek székhelye Ilva, azonban ideiglenesen Nagyilvára települt. A már megismert 33. portyázó százada Báránykőn települt 3 örssel. A 2. zászlóalj 1. portyázó százada Borsán rendezkedett be, és 2 őrs tartozott alája. Az osztály alárendeltségében a 33-sok, már megismert 4 erőd százada és a 2/1. Borsai erőd század tartozott. A Kisilvai erőd zászlóalj is a dandár alá tartozott. Tüzérsége Máramarossziget, Rahó, Aknaszlatina, Beszterce helyőrségekben volt. Lovasszázada Nagybányán, utászszázada, hradó százada és a vonat Máramarosszigeten települ. Az itt felsorolt erők vettek részt a visszatért területek védelmében.

Felhasznált Irodalom és Források

- Csima J.:(szerk.): Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához (1938-1945) Bp. 1961.
- Csüllög G. (2009): Történeti régiók két földrajzi térben (Délvidék: Kárpát-medence és/vagy Balkán). In: A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására (VIKEK) Évkönyve 2009. Szeged – Kaposvár, 268-273.p.
- Csüllög G. (2010): A Kárpát-medencei államtér problémái Trianon után. In: Közép-Európai Közlemények III. évfolyam 4. szám (No 11.) 2010. 56-61.p.
- Csüllög G. (2012): A Közép-Európai Duna-völgy történeti földrajzi jellemzői. In: Közép-Európai Közlemények V. évfolyam 3-4. szám (No. 18-19.) 2012. 137-146.p.
- Illésfalvi P: A hegyicsapatok megszervezése a magyar királyi honvédségnél 1939-1940-ben Hadtörténeti Közlemények 2000/4. szám 743-765.p.
- Illésfalvi P.-Szabó P.-Számvéber N. (2005): Erdély a hadak útján 1940-1944. Bp. 2005. Honvédelmi Minisztérium (HM) Szervezési rendeletek –Hadtörténeti Levéltár (HL.)
- HM.60.000/eIn.1/a. 1938.sz. A m. kir. Honvédség békehadrendje (1938.)
- HM.39.000/eIn.1/a. 1939.sz. A m. kir. Honvédség békehadrendje (1939.)
- HM.40.400/eIn.1/a. 1940.sz. Csapatáthelyezések és új felállítások az 1940/41.évben
- HM.40.400/eIn.1/a. 1940.sz. A m. kir. Honvédség csapatainak elhelyezése (1940)
- HM.40.400/eIn.1/a. 1940.sz. A m. kir. Honvédség békehadrendje (1940.)
- HM.41.00/eIn.1/a. 1941.sz. A m. kir. Honvédség csapatainak elhelyezése (1941)
- HM.42.000/eIn.1/a. 1942.sz. A m. kir. Honvédség csapatainak területi elhelyezése (1942.)
- HM.43 000/eIn.1/a. 1943.sz. A m. kir. Honvédség csapatainak elhelyezése
- HM.43 000/eIn.1/a. 1943.sz. m. kir. Honvédség békehadrendje (1943.)

⁶⁵⁶ Hegyi zászlóaljnak csak a hegyidandár(ok) szervezetszerű kötelékébe tartozó zászlóaljakat lehetett nevezni (ezek 1943. október 1-jétől hegyivadász elnevezést kaptak).Máramarossziget székhellyel felállították az 1. hegyi dandárt. Alárendeltségébe 3, majd 5 hegyi zászlóalj, 2 hegyi tüzérosztály, dandárközvetlen alakulatok és málházott vonat tartozott. A hegyi dandár hadtestköteléken kívüli, békében is csaknem hadilétszámon álló, azonnal mozgósítható seregtest volt. 1943. október 1-vel az 1. hegyi dandár mintájára a 8. határvadász dandár csapataiból Munkács székhellyel felállították a 2. hegyi dandárt. Ugyancsak hegyi alakulatoknak lehet tekinteni azokat a határvadász-zászlóaljakat, melyeket az 1939. és az 1940. évi átszervezések során helyeztek át Kárpátaljára, illetve Észak-Erdélybe és a Székelyföldre, s kezdték meg hegyi felszereléssel való ellátásukat. A hegyi felszerelésű határvadász-zászlóaljak neve hivatalosan mindig határvadász zászlóalj maradt.

HM.43 100/eln.1/a. 1943.sz. A m. kir. Honvédség békehadrendje (1943.)

Suba J (2009): A magyar határőrizeti struktúra változásai és a déli határszakasz IN: Balkán füzetek különszám II. (szerk.. M Császár Zsuzsa) 222-232.p. Pécs TTK FI KMBTK 2009.